

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for Humaniora, Samfunnsvitenskap og Lærerutdanning

Kommunikasjon under den andre Berlin-krisen

En masteroppgave i historie

Torstein Arnekleiv Bækkelund

HIS-3980, Vår 2023

Forord

En stor takk går ut til min veileder for prosjektet, Stian Bones, for god oppfølging. Det har vært korrektoren, tilbakemeldingene, litteraturforslag og ideene hans som langt på vei har gjort oppgaven mulig, og ikke minst til et artig prosjekt å gjennomføre.

En takk må også sendes i retning av Markus Hansen, som hjalp til ved å lese og gi nyttige og innsiktsfulle kommentarer på teksten.

Takk til Kristin, mor og far for oppmuntring og engasjement underveis i arbeidet.

Oppgaven består av 21 578 ord.

Innhold

Forord	2
1 Bakgrunn	5
1.1 <i>Problemstilling</i>	6
1.2 <i>Historiografi</i>	7
1.2.1 Hope Harrisons perspektiv	9
1.2.2 Veivalget i historiografien.....	11
1.3 <i>Hvorfor er denne problemstillingen og analysen aktuell?</i>	11
1.4 <i>Signaling</i>	12
1.4.1 Kommunikasjon → signaling.....	12
1.4.2 Alternativ form for signaling	13
1.4.3 Fordommer og uregelmessigheter	16
1.4.4 Kontinuitet og tillitsforhold	16
1.5 <i>Metode</i>	17
1.5.1 Hermeneutikk	17
1.6 <i>Oppgavens oppbygning</i>	19
2 Utløsning av krisen – fra progresjon til sammenbrudd	20
2.1 <i>Bakgrunn for ultimatumet</i>	20
2.2 <i>Berlin-ultimatumet</i>	21
2.3 <i>Forhandlingene i Genève</i>	25
2.4 <i>Khrusjtsjov til USA</i>	29
2.5 <i>U2-hendelsen</i>	32
2.6 <i>Paris-toppmøtet</i>	35
2.7 <i>Kommunikasjonsskiftet</i>	35
3 Et nytt håp, klimaks og etterspill	38
3.1 <i>Kennedy tar over → toppmøte i Wien</i>	38
3.2 <i>Grisebukta</i>	41
3.3 <i>Wien-toppmøtet</i>	42
3.4 <i>Berlin-krisen</i>	45
3.5 <i>Checkpoint Charlie</i>	49

3.6	<i>Cuba-krise i forbindelse med Berlin</i>	52
4	Oppsummering og konklusjoner	54
4.1	<i>Kommunikasjonsutviklingen under Berlin-krise</i>	55
4.2	<i>Hvorfor denne utviklingen?</i>	57
4.3	<i>Analysens betydning</i>	57
4.3.1	<i>Begrensninger og feilkilder</i>	58
4.4	<i>Forslag til videre forskning</i>	59
	Referanseliste	60

1 Bakgrunn

Den andre Berlin-krise pågikk mellom stormaktene, primært USA og Sovjetunionen, fra 1958 til 1961. Det var en sentral konflikt under den kalde krigen. Krisen ble utløst av Nikita Khrusjtsjovs ultimatum som forsøkte å gjøre noe med Berlin-problemet. På grunn av politisk turbulens og en ugunstig geografisk posisjon, med Vest-Berlin midt i den øst-tyske sonen, ønsket Sovjetunionen og Øst-Tyskland å få vesten til å trekke styrkene sine ut av Berlin, og gjøre byen til en fristat. Hvis de ikke gjorde det, kom Sovjetunionen til å skrive en fredsavtale med Øst-Tyskland, og overlate kontrollen av Berlin til øst-tyskerne. Hvis Sovjetunionen hadde lyktes med dette, hadde Kreml sørget for å endre på maktbalansen i egen favør, blidgjort øst-tyskerne og forhindret flyktningstrømmen fra øst til vest.

Høsten 1961 ble Berlinmuren satt opp, og med det var den andre Berlin-krise i ferd med å ta slutt. Muren hadde hatt stor effekt på mange mennesker. Den stod oppreist i nesten tre tiår, fram til 1989, og delte en by i to, et folk i to, og adskilte øst og vest. Den sørget for slutten på flyktningstrømmen som Øst-Tyskland og østblokklandene hadde strevet med. Det var også en symbolsk hendelse på grunn av den dramatiske måten det skjedde på, og at den siste åpne kanalen mellom øst og vest i Europa ble stengt. Det ga Churchills jernteppe-tale fra 1946 ekstra tyngde. Det var en løsning som begge partene kunne leve med. Den sørget for at Sovjetunionen og særlig Khrusjtsjov fikk reddet ansikt, og at de slapp å overlevere lokalmakt til Øst-Tyskland, mens USA og de andre vestmaktene fikk stadfestet sitt krav til tilstedeværelse i Berlin. Den bipolare maktbalansen ble holdt intakt.

Et viktig element i denne konflikten, som i de fleste andre, var kommunikasjon. Det er sentralt i internasjonale relasjoner at man klarer å kommunisere og ha en forståelse av hverandre, slik at man kan unngå alvorlige konflikter. Hvis det først oppstår en konflikt, er kommunikasjon en nøkkel til å løse den.

Dette var i aller høyeste grad tilfellet også med den andre Berlin-krise, og totalt sett under den kalde krigen. Dersom man hadde en grunnleggende forståelse, relasjon og kommunikasjonsstrøm på gang, så hadde man et godt utgangspunkt for at konflikten ikke utartet til fullskalert krig. Men dette kunne likevel være en komplisert sak. Under den andre Berlin-krise var det mange forskjellige mennesker som kommuniserte, blant annet statsoverhoder og diplomater. Alle individene hadde et ulikt grunnlag både for måten de

kommuniserte, og måten de oppfattet andre på. For eksempel hadde Khrusjtsjov en annen framgangsmåte og innstilling mot Kennedy enn han hadde mot Eisenhower. Det var mange hensyn å ta når man skulle kommunisere. Hva prøvde man å oppnå? Forsto man den andre parten «rett», og ble man selv forstått slik man ønsket? Var det en annen betydning bak det som ble sagt, var man oppriktig? Opplevde man et press utenfra, gjennom allierte eller politikere i eget land? Man kunne også kommunisere gjennom handlingene man foretok seg. Dette var faktorer som kunne være med på å eskalere en konflikt, fordi de skapte rom for misforståelser, og innskrenket handlingsrommet man hadde i utgangspunktet. Det var dermed mye som kunne gå galt fra budskapet til persepsjon hos mottaker.

1.1 Problemstilling

Denne oppgaven har følgende problemstilling:

Hvilken betydning hadde kommunikasjon mellom stormaktene for utviklingen av «den andre Berlin-krisen»?

Oppgaven er skrevet innenfor retningen internasjonal historie, og formålet er å forstå den andre Berlin-krisen ved hjelp av å se på kommunikasjonen imellom partene. For å gjøre dette, vil jeg forsøke å anvende Robert Jervis sin teori om «signaling» for å forklare aktørenes atferd under konflikten. Konflikten dreier seg om sikkerhetspolitikk i en turbulent tid der særlig to stater, USA og Sovjetunionen forsøkte å hevde seg i verdenssamfunnet. Ved avslutningen av andre verdenskrig oppsto et maktvakuum, og de sikkerhetspolitiske hensynene ble viktig for den kommende perioden. Som de to sterke statene etter krigen, ble USA og Sovjetunionen supermakter i et bipolar maktsystem. Verdenssamfunnet var dominert av disse to statsmaktene, og det var ingen uavhengig autoritet som kunne kontrollere maktbalansen. Derfor forsøkte de to maktene selv å gjøre grep for å fremme sin egen sikkerhet, noe som kan hatt den effekten på den andre stormakten at de selv ble utrygge og selv forsøkte å styrke egen sikkerhet, som en ond sirkel (Jervis 2001, s. 36). I slike kinkige situasjoner var kommunikasjon viktig for å søke å trygge den andre parten og skape forståelse for de sikkerhetspolitiske tiltakene som ble gjort, slik man ser at det ble gjort for å finne en løsning ved Cuba-krisen.

Å kommunisere med motparten hadde betydning for hvordan konflikten utartet og ble håndtert. Det var derfor et sentralt spørsmål om det ble skapt en kommunikasjon som gjorde at aktørene forsto hverandre. Slik kommunikasjon, der parter forsøker å formidle sine intensjoner, kalles i internasjonal historie for «signaling».

I oppgavens kontekst var det to parter som kommuniserte til tross for at de var fiender. Fikk de kommunisert sin posisjon til motparten? Dette gjorde også persepsjonen av budskapet så viktig, fordi forståelsen hos motparten var grunnlaget for den videre konflikthåndteringen. Om man fikk kommunisert sin intensjon til den andre parten, kunne det bidra til forståelse – mens alternativet var å bli mistolket, som kunne lede til økt spenning og fare for krig. Under Berlin-krisen dreiet det seg også om «intern signaling», som betød komplikasjoner for kommunikasjonen mellom aktørene. For USA sin del, som hadde interne og allierte hensyn å ta, både innad og utad NATO, var dette med på å snevre inn handlingsrommet for kommunikasjonen, som gjorde det til en komplisert prosess. Dette gjaldt også for Sovjetunionen, som måtte ta hensyn til sine allierte på sin side av jernteppet, især DDR og Kina. Kina måtte etter hvert også bli tatt hensyn til som en politisk rival. Begge hovedaktørene hadde viktige interne hensyn å ta. Dette gjorde posisjonen i samhandlingene kompliserte og begrensede, med et allerede vanskelig utgangspunkt. Dette er poeng man også må ta i betraktning når man skal forstå konflikten gjennom kommunikasjonen.

1.2 Historiografi

Grunnen til at årstallene 1958-1961 er valgt, er fordi det er de årstallene som er generelt akseptert som start- og slutt-tidspunkt for konflikten. Det begynte i 1958 med Nikita Khrusjtsjovs ultimatum og endte i 1961 med byggingen av Berlinmuren og høydepunktet noen uker senere ved Checkpoint Charlie. I tillegg vil det være relevant å se på hvordan Cuba-krisen kan ha blitt sett på som en fortsettelse av konflikten om Berlin.

Kriseårene 1958-1961 og Cuba-krisen har vært intenst studert. Tidligere forskning for denne perioden dreier seg om å forstå og forklare hvordan det skjedde. Forskingen har i mange tilfeller vært avgrenset til å se på en begrenset periode for Berlin-krisen. I min oppgave skal jeg se på litt mer langsiktige årsaker for at krisen oppsto. Når det kommer til

historietradisjonen på temaet kommunikasjon for denne perioden har det i langt større grad vært vinklet mot Cuba-krisen, enn mot Berlin-krisen.

Kilder og litteratur

Kildene for denne avhandlingen er faglitteratur som spesialiserer seg på denne historiske perioden eller de mest sentrale politiske aktørene. Litteraturen er nøye utvalgt og tilbyr verdifull innsikt for oppgavens problemstilling.

Det mest sentrale verket for oppgaven er Robert Jervis (2017). Han er anerkjent som en av de ledende forskerne innenfor internasjonal politikk. Forskningen hans skiller seg ut ved å belyse det psykiske aspektet ved politiske samhandlinger. Han har tidligere forsket på persepsjoner, et tema som også er sentralt i «how statesmen think». Boken er nyttig i arbeidet for å forstå internasjonale relasjoner og faktorer som påvirker politiske aktører i verdenssamfunnet, som forventninger eller politiske og psykologiske behov. Verket legger vekt på hvordan aktørene handler og kommuniserer. Litteraturen er brukt for å definere begrepet kommunikasjon og er nødvendig for analysen. Jervis sin forståelse av kommunikasjon i konflikt er rammeverket for oppgaven. Formålet for oppgaven er å bruke Jervis sin definisjon for å forstå konflikten, og bruke «signaling» som en nøkkel – de andre kildene vil leses i lys av Jervis sin teori. Denne teorien er nærmere beskrevet i kapittel 1.4.

Annen sentral og nyttig litteratur for oppgaven er Michael Beschloss (1991) og William Taubman (2004). Beschloss skildrer i detalj om årene 1960-1963, med vekt på Berlin-krisen og Cuba-krisen. Hans bidrag dreier seg mye om interaksjonene mellom Kennedy og Khrusjtsjov under den nevnte perioden. Beschloss skriver i detalj om hendelser og selv mindre episoder mellom aktørene, og er av denne grunnen også god i bruk som sammenlikningsgrunnlag for andre verk på forskningsfeltet. Taubmans studie er mer avgrenset i den forstand at han i større grad forsøker å dekke én side av konflikten. Det er likevel et veldig deskriptivt bidrag til forskningsfeltet som jeg kan benytte i min oppgave og min forståelse av konflikten. Taubman er mest opptatt av hvordan Khrusjtsjov opptrer, i form av rollene som ideolog og som individ, og ikke i forbindelse med hvordan han kommuniserer. At litteraturen er så grundig, gjør at den også kan benyttes i sammenheng med andre aktører enn Khrusjtsjov, men det er fordelaktig å kryssjekke slutninger fra Taubman med blant annet Beschloss.

Alan Levine (2021) er litt i samme sjanger som Taubman, ettersom han forklarer den ene siden av konflikten, USA, under Kennedy-administrasjonen. Han tilbyr innsyn i Kennedy som individ og politikken som ble ført under hans presidentskap, og forsøker å forklare perioden ut ifra disse tolkningene. Levine studerer én side, og i en begrenset periode av konflikten. I tillegg er han ikke like detaljert som Taubman. Ei heller vektlegger Levine i noen særlig grad «signaling» i oppgavens forstand. Disse faktorene påvirker også omfanget Levine blir brukt i oppgaven.

Marc Trachtenbergs (1999) bidrag til forskningsfeltet tilbyr en mer overordnet oversikt over en lengre periode, 1945-1963. Men boka er nyttig for å få et inntrykk av utgangspunktet og realhistorien til konflikten, og dermed få økt forståelse. Heller ikke Trachtenberg vektlegger kommunikasjon spesielt, han er mer opptatt av interesser som utspiller seg på ulike nivåer. Vladislav Zubok (2007) er ikke brukt omfattende i oppgaven, men presenterer en tolkning av sovjetisk side av konflikten. Den er ganske generell, ettersom den dreier seg om hele den kalde krigen. Zuboks «A Failed Empire» gjør ikke noe forsøk på å vektlegge kommunikasjon under perioden. Men et kapittel i boka om Khrusjtsjovs kjernefysiske kunnskap er nyttig for å forstå han som aktør, og måten han handlet på. Williamson (2012) setter søkelys på perspektivet om Berlin-krisens betydning for détente-utviklingen. Han presenterer primært USA sitt diplomati, men også andre av de vestlige synspunktene. I tillegg er han innom Sovjetunionen sin side av konflikten. Boken bærer preg av at den legger mye vekt på diplomatiet, og ikke betydningen av selve kommunikasjonen og den påvirkningsfaktoren på diplomatiet. Likevel vil den være nyttig for å supplere kildematerialet.

Til slutt finnes noen systematiske perspektiver på konflikten. Særlig et bidrag av Hope Harrison skiller seg ut, og kan brukes i oppgaven. Jeg vil gjennomgå dette bidraget nedenfor.

1.2.1 Hope Harrisons perspektiv

Hope Harrison sitt verk «Driving the Soviets up the wall» (2003) er særlig opptatt av relasjonen mellom Øst-Tyskland og Sovjetunionen, og førstnevnte sin rolle under perioden fra Stalins død i 1953 til 1961 og Berlinmuren (Harrison, 2003, s. 11). Harrisons teori er innenfor en retning av kaldkrigshistorien kalt «asymmetrisk gjensidig avhengighet», som går ut på at de allierte av supermaktene fikk en disproporsjonal påvirkningskraft ovenfor sin

superallierte (Harrison, 2003, s. 12). Harrison mener dog at det i Øst-Tysklands tilfelle var et gjensidig avhengighetsforhold. Det drivende spørsmålet i boka hennes er om Sovjetunionen ble presset til å skape Berlin-krisen, og undersøker de underliggende faktorene som resulterte i krisen, deriblant Øst-Tyskland sin innblanding. Harrison påpeker viktigheten av de tyske statene under den kalde krigen. Av politiske, økonomiske, og ideologiske grunner ble de to statene brukt som et utstillingsvindu for å vise verden at sin supermakt overgikk den andre. I tillegg var det viktig, særlig for Sovjetunionens defensive motiver, å sikre at det ikke skulle oppstå en ny union mellom de tyske statene som igjen ville yppet til krig (Harrison, 2003, s. 11).

Vest- og Øst-Tyskland var klare over sin viktige rolle, og søkte etter hvert å utnytte dette ovenfor sin respektive supermakt (Harrison, 2003, s. 11). Øst-Tyskland var sett på som en «superalliert» og derfor også en mulig «superdomino» (Harrison, 2003, s. 15-16). Harrison mener at på grunn av sin sterke posisjon kunne Øst-Tyskland til dels bestemme Sovjetunionens politikk, istedenfor motsatt (Harrison, 2003, s. 14). Andre poeng for at Øst-Tyskland sto så sterkt var den ideologiske konkurransen Sovjetunionen opplevde fra Kina (Harrison, 2003, s. 13). I tillegg var det et åpenbart problem for Sovjetunionen og Øst-Tyskland med befolkningsflukten fra østblokken gjennom Berlin, noe Walter Ulbricht brukte som et middel for å presse Sovjetunionen, både for bedre levekår i Øst-Tyskland, men også for en mer permanent løsning på problemet (Harrison, 2003, s. 15).

Harrisons bidrag til debatten viser at det er mange hensyn man må ta i forbindelse med kommunikasjon, og at dette dermed er med på å komplisere prosessen mellom aktørene. Dominoteorien er svært relevant for korrespondansen i denne forstanden, og til hvordan konflikten fortolkes. Hvordan forsto man motparten på et gitt tidspunkt? Tenkte amerikanerne at DDR og Sovjetunionen var mer enhetlige enn de var? Dette påvirker i så fall kommunikasjonen som ble ført, og utfallet. Å se etter dominoeffekten som element i tankesettet til aktørene er en målbar måte å vurdere signaling.

Et bipolar maktsystem?

Teorien om et bipolar maktsystem baserer seg på hvordan makt er fordelt i verdenssystemet. I motsetning til et unipolart eller multipolart system, består det bipolare politiske systemet av to motstående stormakter, som alle andre stater må underordne seg for å finne sin plass i det internasjonale verdenssystemet. Dette var tilfellet for hele den kalde krigen. USA og

Sovjetunionen, supermakter på hver sin side, med et alliansesystem ved siden av seg. Det som kjennetegner et bipolar maktsystem, er også at det ikke er noen overnasjonal juridisk eller politisk makt som kan justere de to motstridende partene (Tjelmeland, 2011, s. 11). Det betyr at det er opp til supermaktene om konflikten skal være stabil eller oppskaleres. Ettersom de er så dominerende har ikke andre stater så mange innvendinger de kan komme med, selv om de kan legge et press på supermaktene. Dette begrepet er sentralt fordi det dreier seg om maktbalansen for konflikten, som grunnlag for selve konflikten. Forandringer i maktbalansen førte til endringer i holdninger og handlinger, som videre påvirket kommunikasjonen imellom partene. Berlin-krisen er et eksempel på dette. Hope Harrisons arbeid sår derimot tvil i om hvilken grad man kan beskrive verdenssystemet som et bipolar maktsystem under oppgavens periode, ettersom aktørene hadde mange politiske hensyn de måtte ta ovenfor allierte mindre stater.

1.2.2 Veivalget i historiografien

Harrisons teori om Øst-Tysklands påvirkningskraft, dominoteorien eller asymmetrisk gjensidig avhengighetsforhold er én av de forskjellige retningene som har opptatt forskningsfeltet på dette området. Denne litteraturen vil bli brukt som kontekst for kommunikasjonsforholdene. Min oppgave forsøker å plassere Jervis sitt begrep «signaling» som hovedfokus for å tolke Berlin-krisen. Dette er et nytt, eller lite dekket bidrag til forskningsfeltet. Søkelyset på kommunikasjon er ikke nødvendigvis nytt for perioden, men det har hovedsakelig vært knyttet til Cuba-krisen. Intensjonen med å tolke Berlin-krisen ved hjelp av «signaling», handler om å plassere viktigheten av kommunikasjon i utviklingen og utartingen av konflikten.

1.3 Hvorfor er denne problemstillingen og analysen aktuell?

Det vil være fordelaktig å prøve ut Jervis sin teori om «signaling» i en konkret ramme, som er supplert med grundig og troverdig kildemateriale. Dette er en utfordrende oppgave, ettersom ansvaret for fortolkninger ligger hos meg. Også der verdenssamfunnet står i dag, forholdet mellom Russland og vestlige land, gjør en analyse av historiske relasjoner og kommunikasjonsforhold interessant å forske på. Dessuten har mye av forskningsmaterialet på

dette området dreiet seg om det realhistoriske, eller motivasjonsfaktorer bak handlingene – og ikke så mye om hvordan kommunikasjon var med på å påvirke det som skjedde.

Kommunikasjon er tett knyttet til internasjonale relasjoner, og alltid et relevant referansepunkt når man skal analysere en konflikt. Til slutt er analysen aktuell også på grunn av at perioden er grunnlag for det nåværende samfunnsbildet.

1.4 Signaling

1.4.1 Kommunikasjon → signaling

Som jeg har vært inne på tidligere, er begrepet kommunikasjon tvetydig. Jeg har definert det ved hjelp av Robert Jervis' sin teori om «signaling». Teorien til Jervis er satt inn i samme kontekst som jeg ønsker å bruke til å fortolke oppgaven min. Han bruker signaling til å se på hvordan aktører kommuniserer med hverandre (Jervis, 2017, s. 107). Begrepet signaling handler om måten man forstår andre på, men også hva slags inntrykk man ønsker å skape om seg selv. Både budskap og persepsjon. Dette spillet om persepsjoner blir brukt for å skape handlingsrom, for på denne måten kan man også forsøke å få motparten til å tro ting som ikke nødvendigvis stemmer (Jervis, 2017, s. 107). Et eksempel på dette vil være Khrusjtsjovs skryt av eget atomvåpen-arsenal for å skape frykt selv om det viste seg at de ikke hadde den kapasiteten som de påstod. En del av dette er også å tolke den andre parten ved å se på mønsteret bak det de uttaler/slik de handler, slik at man kan forsøke å forutse hva de vil foreta seg (Jervis, 2017, s. 108). Konseptet kan også være forvirrende, og det kan oppstå misforståelser. Som for eksempel om Sovjetunionens innlemming av land i Øst-Europa i etterkant av andre verdenskrig var defensivt orientert eller om det var et tegn på ekspansjonisme. Selv om signaling kan bli brukt til å prøve å få mottaker til å tolke deg på en bestemt måte, slik at man på denne måten kan få de til å handle på ønsket vis, er det ingen garanti for at man selv blir oppfattet på den måten som man ønsker. Dette kan skape farlige situasjoner.

Jervis mener at aktører bestemmer sin egen politikk ved å prøve å beregne hva andre kommer til å foreta seg og hvordan de kommer til å reagere på alternativ atferd fra aktøren selv (Jervis, 2017, s. 108). Slik burde man beregne budskapet sitt ut ifra hvordan man tror at man blir oppfattet. Mange budskap signaliserer også to ting: det som blir sagt, og det faktum at aktøren

trenger å si det. Dette kan også fortelle noe om aktøren (Jervis, 2017, s. 110-111). Det kan ha motsatt effekt hvis en aktør føler at de trenger å berolige en alliert, som kanskje ikke er urolige i utgangspunktet, men som blir det på grunn av aktørens budskap som stiller spørsmålet; trenger jeg å være urolig? Det er dette som kan være vanskelig å bedømme med budskap og persepsjoner. En handling kan avsløre noe om en aktør, men det kan være uvisst hva som blir avslørt, om det er noe som bevisst blir offentliggjort, og på hvilken måte det blir oppfattet. Derfor kan man ofte se på handlingsmønsteret, om dette er en type handling/budskap som går i tråd med slik aktøren vanligvis agerer, eller om det er i strid med dette (Jervis, 2017, s. 111). En uforutsigbar aktør er også vanskelig å beregne og dermed å forholde seg til, som kan være farlig i situasjoner med høy spenning.

For å kunne vurdere betydningen kommunikasjon hadde under oppgavens periode, trenger jeg noen holdepunkt jeg kan lete og organisere etter. Hvordan kan man måle signaling? Dette kommer an på hva som er intensjonen bak. Hvis motparten forstår aktørens intensjon, fungerer signaleringen. Hvis motparten ikke er ment å forstå intensjonen, var målet å skape uklarhet, som i tur kan tilby handlingsrom. Var målet med kommunikasjonen å oppnå uklarhet (et forsøk på å få økt handlingsrom), eller å berolige, skape en gjensidig forståelse av intensjoner?

1.4.2 Alternativ form for signaling

I samhandlingene mellom partene i konflikten er det ofte diplomater som kommuniserer på vegne av aktørene. Ifølge Jervis praktiserer diplomatene en egen versjon av signaling (2017, s. 113). Dette er en form for kommunikasjon der det skal være mindre rom for å misforstå budskap. Aktørene har enklere for å forstå hverandre ettersom budskapet blir sagt, enten direkte eller indirekte (Jervis, 2017, s. 113). Likevel er dette også en arena man kan bruke for å skape et bilde ovenfor motparten, enten det er et korrekt eller upresist. Derfor må man også ta med dette i vurderingen når man skal tolke hverandre.

Det finnes atferd eller budskap man kan se på som avslørende for framtidig handlingsmønster, og det er i de tilfellene hvor budskap/handling er sterkt koblet opp mot aktørens karakteristikk (Jervis, 2017, s. 113). Et eksempel på dette er tilfeller hvor Khrusjtsjov i offentlig rom mister besinnelsen. Grunnen til at denne måten å kommunisere på

er sett på som mer troverdig er at aktøren ikke klarer å manipulere budskapet for å forfalske et bilde (Jervis, 2017, s. 113). En måte for å skape troverdighet rundt eget budskap kan også være måten man følger det opp på. Det kan være å øke forsvarsutgiftene betraktelig for å vise motparten at man mener alvor, selv om denne utgiften er mest nettopp det; en utgift – og at de midlene som blir brukt ikke nødvendigvis sørger for en betydelig større militærmakt (Jervis, 2017, s. 114). Altså gjør man det mest for å vise intensjonen bak. På en annen side kan man også komme med billige utsagn som ikke er verdt noe uten at de blir fulgt opp av en tilsvarende handling (Jervis, 2017, s. 114).

Nøkkelen i denne måten å kommunisere på er at det er handlingen, eller fraværet av en oppfølging som gir meningen til budskapet. Likevel vil det ofte være tvil rundt troverdigheten på tross av en bekreftende handling på grunn av at tolkningen ikke er som aktøren har tiltenkt. Kanskje så ikke Sovjetunionen på en økning av forsvarsbudsjettet til USA som noe farlig fordi de kan ha tenkt at det var et nødvendig tiltak fra deres side og dermed ikke truende. Eller at det er en bløff, at de øker forsvarsbudsjettet for å avskrekke, vinne konflikten og dermed spare inn de pengene på lenger sikt (Jervis, 2017, s. 116).

Sikkerhetsdilemmaet

Sikkerhetsdilemmaet handler om maktbalanse, at partene under den kalde krigen kun forsøkte å forsvare eller stadfeste sin posisjon i det internasjonale samfunnet, eller ovenfor den andre stormakta. Det paradoksale med å innta en slik posisjon er at hvis man endrer sin posisjon på noe vis, kan det bli oppfattet av motparten som truende for deres sikkerhetsposisjon (Jervis, 2001, s. 36). Dette leder til at de endrer sin sikkerhetspolitikk, som videre kan føre til en ond sirkel og eskalere konflikten. Dermed blir det ikke et spørsmål om å sikre eller forsvare sin maktposisjon, selv om det i utgangspunktet var intensjonen. Det er mange tilfeller under den kalde krigen som tyder på å bekrefte teorien om sikkerhetsdilemmaet. Et eksempel er ved utbruddet av den kalde krigen, der Sovjetunionen ifølge tradisjonalistene driver aggressiv ekspansjonisme i Øst-Europa, mens revisjonistene mener at de opptrår på bakgrunn av en defensiv orientert politikk. Uavhengig av hva som var tilfellet, ble resultatet at vesten oppfattet denne politikken som offensiv ekspansjonisme og iverksatte mottiltak for å sikre egen posisjon, som var med på å drive i gang den kalde krigen.

Sikkerhetsdilemmaet er aktuelt for den andre Berlin-krisen. Situasjonen i Berlin var et uromoment for Khrusjtsjov og Sovjetunionen, og derfor søkte de å gjøre noe med situasjonen.

Ganske fort etter det oppsto en løsning som annullerte Sovjetunionens største bekymringer for Berlin, men ikke truet USAs posisjon, ble konflikten løst. Slik kan man se hvor mye sikkerhetsdilemmaet spilte inn i hendelsene fra 1958-1961. Dette så vi også i Harrison, om dominoeffekt og Vest- og Øst-Tyskland som superdomino (2003, s. 3, 5). Dominoteorien og de to tyske statenes posisjon som superalliert underbygger hvorfor sikkerhetsdilemmaet og maktbalansen var så skjør, og hvorfor Berlin var et naturlig punkt for en slik konflikt.

I forbindelse med kommunikasjon var sikkerhetsdilemmaet viktig som faktor.

Sikkerhetsdilemmaet var tett knyttet til intensjonsavklaringene og oppfatningene. Det var et element man måtte ta med i betraktningen når man skulle kommunisere, og som til tider kunne begrense handlingsrommet og komplisere samtalene. For å unngå opptrapping var det viktig å sørge for å kommunisere til motparten at det man forsøkte å oppnå var å sikre egen posisjon, og ikke gjøre inngrep som gikk utover den andre aktøren. Dersom denne forståelsen var på plass, var det enklere å kommunisere, forhandle og gjøre framsteg.

Dominoteorien

Dominoteorien¹ henger tett sammen med signaling i denne konflikten. Den viser en tydelig frykt fra begge sider. Dersom intensjonsavklaringen ikke fungerte, så skapte det et press og et rom for at den andre parten oppfattet det som en pågående dominoprosess. Dersom signaleringen virket, viste det at aktørene ikke ønsket å eskalere konflikten for mye, og dette ville føre til mindre redsel for dominoeffekt. Men det kan også være at jeg må konkludere med at det bare var en dialog uten noen bevisst holdning eller formål, som var tilfellet enkelte

¹ Dominoteorien går ut på frykten for at det skjøre internasjonale systemet kunne rakne dersom det ble en ubalanse i maktbalansen gjennom tapet av en alliert (og særlig dersom en alliert skiftet side i det bipolare maktsystemet). Dette ville i så fall ifølge teorien få ringvirkninger, en dominoeffekt, på videre hendelser. Berlin ble også omtalt som en «superdomino» fordi byen var ilagt en rolle som en domino av overhøyd viktighet. Et eksempel på dominoteorien i denne konteksten er at dersom Sovjetunionen ikke håndterte Berlin-krisen godt nok, kunne de risikere at Kina overtok hegemoniet i den kommunistiske blokka. Frykten var at selv mindre hendelser kunne skape en dominoeffekt med store ringvirkninger (Harrison, 2003, s. 20).

ganger under Berlin-krisen. Dette kan være interessant i seg selv, fordi det påviser at visse deler av Berlin-krisen er mer preget av kommunikasjonen fram og tilbake enn en utveksling som bevisst forsøker å oppnå noe.

1.4.3 Fordommer og uregelmessigheter

En annen ting som aktørene måtte ta i betraktning gjennom budskapene var fordommer. Dette kunne være fordommer i forhold til rykte, som om et land var sett på som demokratisk=fredelig (Jervis, 2017, s. 120). Andre problemer i forbindelse med fordommer mot en aktør, var at det var vanskelig å endre på fordommene dersom de hadde fått etablere seg (Jervis, 2017, s. 121). Disse to eksemplene var like fordommene USA hadde mot Sovjetunionen og visa versa, i henhold til ideologi og at man måtte sette hardt mot hardt. I tillegg kunne individer ha motiverte fordommer, om at man ønsket/ikke ønsket å se ting på en bestemt måte, ofte på bakgrunn av personlige overbevisninger (Jervis, 2017, s. 122). Det siste problemet Jervis nevner om fordommer er at forskjellige mennesker vil dra forskjellige slutninger om en handling/et budskap – derfor må man undersøke hvordan dette vil bli mottatt og oppfattet før man handler (Jervis, 2017, s. 121). Dette er sentralt fordi persepsjoner er påvirket av hva man allerede synes om den andre aktøren. Derfor var fordommer problematisk under konflikten. Å skape en fordom er en prosess som er subjektiv, fordi hvilke kriterier som skal tas med i betraktningen må bestemmes av én person eller en gruppe (Jervis, 2017, s. 73).

1.4.4 Kontinuitet og tillitsforhold

Fordommer ovenfor motparten er en av flere uregelmessigheter som kan oppstå mellom mottaker og avsender i internasjonale relasjoner, og som kan resultere i et høyt spenningsnivå. På tross av et dårlig utgangspunkt trenger relasjonen/konflikten likevel ikke være håpløst fortapt. Det som er sentralt i oppløsningen av en slik situasjon, er å skape et tillitsforhold. Dette er man nødt til å gjøre gjennom å vise forutsigbarhet – kontinuitet. Denne åpenheten kan bidra til détente, altså avspenning. For den kalde krigen kan man påvise eksempler på dette, som kontinuiteten som ble vist fra begge supermaktene i etterkant av Cuba-krisen resulterte i et midlertidig tillitsforhold. Men utfordringene kunne være at det også var

uregelmessigheter som presidentskifte og endring i betydelige aktører og ført politikk, som ledet til økt spenning og en vanskelig relasjon. I tillegg måtte begge parter jobbe for å skape og opprettholde kontinuitet og et tillitsforhold, ettersom det var fånyttets dersom én av aktørene ikke dro i samme retning.

1.5 Metode

1.5.1 Hermeneutikk

En metode som blir relevant for oppgaven er hermeneutikk. Dette er fordi jeg kommer til å fortolke relevante kilder mot problemstillingen. Nils Gilje beskriver det slik; «Det hermeneutiske tolkingsarbeidet tar sikte på å avdekke ein underliggende *samanheng* eller ei djupare *meining* i handlingar, tekstar, kunstverk, historiske kjelder og liknande kulturuttrykk.» (2019. s. 11). Underliggende dette, trengs hermeneutikken konkret i oppgaven til å fortolke handlinger og resultater av handlinger (Gilje, 2019, s. 11). Det er også viktig å være bevisst på denne prosessen, hva som kan skje både når det kommer til feiltolkning, subjektiv tolkning, syensing uten grunnlag og andre eventuelle feilkilder som kan kunne oppstå. En forutsetning for hermeneutisk tolkningsarbeid er at de aktørene man tar for seg agerer i tråd med å oppnå sine mål gjennom handlinger. I tillegg er rammene og konteksten rundt aktøren av betydning. Dette kan eksempelvis som i min oppgave være ting som språk, tankemåter eller andre forutsetninger (Gilje, 2019, s. 12).

Dette er korte trekk av de to hovedretningene innenfor hermeneutikken – det som påvirker den som tolker, hvilke forutsetninger man har (Gilje, 2019, s. 12). Denne retningen kalles *filosofisk hermeneutikk*. Den andre retningen handler de kontekstuelle forholdene til aktørene, som sosiale, språklige, og mentalitetshistorisk bakgrunn, kalt *hermeneutisk intensjonalisme* (Gilje, 2019, s. 12). For oppgaven er hermeneutisk intensjonalisme den retningen som er relevant, og som vil bli anvendt. Under den hermeneutiske intensjonalismen finner man blant annet konseptet om forstående sosiologi, som handler om «Verstehen og Erklären», om å kunne forstå og kunne forklare en aktørs handlinger ut ifra deres subjektive motiv (Gilje, 2019, s. 124). Dette er relevant for oppgaven, ettersom denne teorien søker etter å forstå aktørens perspektiv og hva de ønsket å oppnå og setter det opp imot hvordan det ble tolket av motparten. Uten å sette seg inn i aktørens subjektive motiv kan man ende opp med veldig

forskjellige konklusjoner. Det subjektive motivet er viktig i tolkningsarbeidet fordi det er en sentral del i hvordan og hvorfor en aktør går fram som den gjør. Dersom man skal sette seg inn i meninga bak en handling/budskap, må man også forsøke å sette seg i rammene rundt hvordan aktøren har tenkt (Gilje, 2019, s. 124). Hovedaktørene i oppgaven, USA og Sovjetunionen handlet også basert på deres respektive subjektive motiv, så jeg må forsøke å forstå tankegangen bak.

Skinnerns teori om intensjonalitet og hermeneutikk treffer oppgavens kjerne. Skinner mente at man må ta hensyn til aktørens perspektiv, og dette kan man for eksempel gjøre ved å rekonstruere aktørens kommunikative intensjon (Gilje, 2019, s. 190). Slik vil man også finne ut hvilke ikke-intenderte konsekvenser aktøren kan ha fått med en handling – misforstått kommunikasjon. Man må altså ikke blande hva som var aktørens intensjon og hva som viste seg å bli konsekvensene av aktørens ikke-intenderte handling (Gilje, 2019, s. 191). Her oppstår med andre ord et problem i tolkningen om å forstå hvorvidt en aktør mente å oppnå det som ble resultatet, eller ikke. Skinner har en viktig distinksjon om viktigheten av forskjellen på det som blir sagt og meningen med det som blir sagt, som for eksempel ved bruk av ironi/sarkasme (Gilje, 2019, s. 191). Dette kan vi forsøke å rekonstruere ved å se på konteksten rundt handlinger og utsagn. Kritikken av denne tilnærmingen er dog at man ikke alltid kan vite hva som er en aktørs intensjon, derfor slår Skinner tilbake med at konseptet fortsatt stemmer dersom man ser på intensjoner som uttrykkes gjennom handlinger, og dermed ikke er private slik at man ikke kan tolke konteksten (Gilje, 2019, s. 194). Heldigvis finnes det informasjonsrike kilder om aktørene for tidsperioden, så det burde være mulig å gjenskape rammene rundt aktøren og svare på tvilsspørsmål om intenderte handlinger.

For å lykkes i tolkningsarbeidet må man finne ut hva aktøren forsøkte å oppnå på den måten aktøren handlet, altså hva slags handling det dreier seg om, og konteksten rundt (Gilje, 2019, s. 191). Da kan vi forstå formålet. Konseptet om å rekonstruere intensjoner har fått en del kritikk, som at det er umenneskelig å gjenskape den eksakte mentale tilstanden aktøren var i. Men denne kritikken faller gjennom hos Skinner ettersom hans teori eksplisitt søker etter intensjoner gjennom aktørers handlinger (Gilje, 2019, s. 194). En større utfordring er derimot dersom man mangler kildegrunnlag for rammene og kontekst rundt aktørens handlinger, men dette er heller ikke tilfellet i denne oppgaven.

1.6 Oppgavens oppbygning

I kapittel 2 vil første del av Berlin-krisen gjennomgås, fra ultimatumet til møter mellom diplomater, aktører og USA-reisen til Khrusjtsjov. Til slutt i kapittel 2 tar jeg for meg U2-hendelsen og Paris-toppmøtet, ettersom disse to hendelsene er spesielt omveltende for resten av krisen. U2 og Paris markerer et skille i forholdet mellom USA og Sovjetunionen og måten dialogen blir ført på. Målet er å se på prosessen til krisen, og hvilken rolle kommunikasjon har i eskaleringen av konflikten. Kapittel 3 vil presentere den videre utviklingen etter kommunikasjonsskiftet, fra Kennedys overtakelse av presidentvervet, Grisebukta, til møtet i Wien. Kapittel 3 inneholder også høydepunktene av Berlin-krisen, Berlinmuren og konfrontasjonen ved Checkpoint Charlie. Til slutt ser jeg på forlengelsen av Berlin-krisen gjennom tilknytningen til Cuba-krisen. Underveis i kapitlene vil de sentrale hendelsene beskrives og tildeles rolle innenfor oppgavens ordlyd, hvilken betydning kommunikasjonen mellom stormaktene hadde på Berlin-krisen. Innholdet for det siste kapitlet vil bestå av oppsummering og konklusjoner.

2 Utløsning av krisen – fra progresjon til sammenbrudd

Den 10. november 1958 talte Khrusjtsjov, og presenterte utfordringene med Berlin og vestens utnyttning av sin posisjon i byen – som lå midt i den øst-tyske sonen. Det var under denne talen han presenterte ultimatumet om Berlin. Ultimatumet gikk ut på at vestmaktene måtte trekke seg ut av Berlin innen seks måneder, og dermed gjøre byen til en demilitarisert sone.

Konsekvensen av å ikke gjøre det, ville vært at Khrusjtsjov overlot ansvaret for Berlin til det øst-tyske regimet, som i realiteten betød at DDR kunne krenke de vestlige rettighetene og dermed provosere til krig. Om lag to uker senere, den 27. november, leverte Sovjetunionens utenriksdepartement et notat som beskrev ultimatumet og konteksten rundt. Dokumentet gjengir i stor grad det Khrusjtsjov presenterte tidligere, og fyller i tillegg ut noen andre punkter. Talen og dokumentet hadde funksjonen at det var disse som utløste Berlin-krisen.

2.1 Bakgrunn for ultimatumet

Motivasjonen bak ultimatumet var blant annet å befeste DDR-regimet, ettersom de var viktige militært, og suksessraten til ideologien i DDR hadde en viktig signaleffekt (Harrison, 2003, s. 106). På grunn av de åpenbare sammenlikningsforholdene mellom ideologiene i Øst- og Vest-Berlin, i tillegg til flyktningstrømmen fra DDR gjennom Berlin var et oppgjør over Berlin av betydelig strategiske årsaker. Khrusjtsjov var selv åpen om at Vest-Berlin var problematisk fordi det var et punkt midt i østblokken som bedrev anti-sovjetisk propaganda og spionasje – et talerør fra andre siden av jernteppet som jobbet imot den kommunistiske ekspansjon og kampen om folkeopinion (Beschloss, 1991, s. 171).

Sputnik-sjokket var også av betydning som forutsetning for Berlin-krisen, ettersom en satellitt i verdensrommet utrykte den nærliggende muligheten for raketter med interkontinental rekkevidde. Dette bidro til å støtte det amerikanske inntrykket av at Sovjetunionen i perioden rundt ultimatumet hadde et militært overtak, som bidro til å destabilisere maktbalansen (Zubok, 2007, s. 123). Dette gjorde også at Sovjetunionen stilte sterkere i forhandlingene om Berlin-problemet, ettersom at truslene om atomkrig bar mer frykt og risiko for amerikanerne. Den nye situasjonen gjorde også at USA måtte forlate «containment»-politikken til fordel for forhandlinger med Sovjetunionen (Zubok, 2007, s. 131-133). Timingen av ultimatumet var del av en bevisst handling fra Khrusjtsjov for å etablere sovjetisk dominans for å skape frykt

og drive USA til å gå med på vilkårene til ultimatumet eller i det minste drive dem til forhandlingsbordet (Harrison, 2003, s. 100).

USAs forsvarspolitik på tiden var basert på massiv gjengjelding, men denne politikken utviklet seg til de facto å dreie seg om et kjernefysisk forkjøpsangrep mot Sovjetunionen (Trachtenberg, 1999, s. 162). Dette fikk Khrusjtsjov greie på gjennom spionasje. Khrusjtsjovs tolkning av USAs førsteslags-politikk ble ikke tolket som defensiv, men som en del av et politisk spill om å se hvem som trakk seg fra randen først, og med det viste svakhet (Zubok, 2007, s. 140). Under den kontinuerlige spenningen utløst med ultimatumet, var det et typisk trekk for perioden å drive hverandre til randen av krig. Selv om Khrusjtsjovs motiv bak ultimatumet var defensivt orientert, hjalp det ikke at taktikken hans var å gå aggressivt ut med trusler, ettersom det bidro til økt spenning (Harrison, 2003, s. 105). Dermed var det også vanskeligere å tolke ultimatumet som defensivt orientert, som forvansket forhandlingene.

Et annet motiv bak ultimatumet, var at Sovjetunionen hadde bekymringer i forbindelse med utviklingen i Vest-Tyskland. Vest-Tyskland var i ferd med å bli mer og mer autonom. De hadde blitt medlem i NATO, og det var aktuelt å utplassere/etablere atomvåpen i Vest-Tyskland på tiden (Trachtenberg, 1999, s. 253, 254). Disse faktorene påvirket Sovjetunionen, og plasserte de i en prekær situasjon fordi det utfordret sikkerheten og maktbalansen. Dette mønsteret var av disse grunner også med på å skape en konflikt rundt Berlin.

2.2 Berlin-ultimatumet

Dokumentet som inneholdt ultimatumet, hadde noen interessante momenter. Blant annet anerkjente Sovjetunionen den nåværende situasjonen og endringene etter andre verdenskrig, i tillegg til den grunnleggende ideologiske forskjellen mellom de fire maktene, Storbritannia, USA, Frankrike og Sovjetunionen. I notatet skyldte Sovjetunionen på Churchills velkjente tale fra 1946 om «jernteppet» som en påvirkende faktor for vestens motvilje og holdninger mot Sovjetunionen og sosialismen (Berlin ultimatum, 1958, s. 3, 4). Ideologi var en sentral del av konflikten og perioden, og som nevnt innledningsvis, også en viktig del av fordommene og persepsjonene ovenfor hverandre. Et sentralt punkt av ultimatumet, var at det var en seks måneders frist på å finne en løsning, som la press på aktørene.

Ellers underbygde talen og dokumentet en sovjetisk forståelse av Potsdam-avtalen. De satt et søkelys på det de mente var brudd på Potsdam-avtalen fra vestmaktenes side, i form av at de ikke overleverte industri fra Vest-Tyskland til Sovjetunionen, og at vestmaktene hadde bidratt til å ruste opp Vest-Tyskland militært (Berlin ultimatum, 1958, s. 4). Slik forsøkte de å bruke Potsdam-avtalen til politiske mål, for å bestride vestens rettigheter i Berlin. Dette hadde også et annet formål, for å jobbe imot vest-tysk NATO-medlemskap og tilgang til atomvåpen (Berlin ultimatum, 1958, s. 5). I en posisjon som ikke var gunstig for seg selv, kunne man se på dette som et forsøk på å skaffe seg handlingsrom til å gjøre noe med situasjonen. For å støtte underbyggelsen av Potsdam-avtalen og Vest-Tysklands ambisjoner om NATO-medlemskap og atomvåpen forsøkte Sovjetunionen også å kritisere det vest-tyske regimets fiendtlighet mot DDR (Berlin ultimatum, 1958, s. 5). Sovjetunionen benyttet seg også av å bruke propaganda som taktikk for å vinne folkeopinion, gjennom å bemerke egen krigsinnsats og befestet at de selv ikke hadde brutt Potsdam-avtalen (Berlin ultimatum, 1958, s. 6). En fredsavtale med DDR ville bety at enighetene rundt Tysklandsspørsmålet ved slutten av 2. verdenskrig ville bli annullert, også Potsdam-avtalen (Beschloss, 1991, s. 219). DDR ville dermed stå fritt til å ta tilbake Berlin.

I publiseringen av notatet beskyldte Sovjetunionen vesten for å prøve å forlenge sine rettigheter i Vest-Berlin (og dermed Vest-Tyskland) på ubestemt tid, og at de derfor ikke ønsket å finne en løsning på problemet. Her poengterte Sovjetunionen at vesten ville beholde sine rettigheter i Vest-Tyskland og Berlin basert på en avtale som de selv hadde brutt, og at de derfor burde miste disse rettighetene. Derfor anså Sovjetunionen Potsdam-avtalen som annullert (Berlin ultimatum, 1958, s. 8-10). Det var mulig at vestens handlinger på disse områdene hadde skapt dette inntrykket hos Sovjetunionen, men det var også beleilig for Sovjetunionen å bruke dette som et påskudd for å løse problemet sitt i Berlin.

Et av hovedpunktene Sovjetunionen nevner i dokumentene var sine krav for prosessen videre – vest-tysk tilbaketrekning fra NATO og øst-tysk tilbaketrekning fra Warszawapakten (Berlin ultimatum, 1958, s. 11). I kravene virker det som at Sovjetunionen prøvde å framstille seg som generøse og forståelsesfulle, ved at de skjønnte hvorfor vesten ikke bare kunne trekke seg ut av Berlin uten videre, og presenterer derfor kravet om en fristat (Berlin ultimatum, 1958, s. 12). Her ble ansvaret lagt over på vestmaktene, noe som går igjen gjennom talen og teksten – at situasjonen ble skapt på grunn av vestmaktene. Det ble gjort et intensjonelt grep på dette området med en benevnelse av Roosevelt som en «enestående statsmann» og at dette aldri

kunne hendt under hans lederskap som forkjemper for et fredelig samarbeid (Berlin ultimatum, 1958, s. 4). Et av påskuddene for å opprette en fristat var fordi det var i interessen av fred i Europa (Berlin ultimatum, 1958, s. 14). Det ble ikke nevnt noe om flyktningproblemet, antakeligvis fordi det ville vært å kommunisere egen underlegenhet, og for å ikke svekke eget handlingsrom og forhandlingsposisjon. Til slutt appellerte notatet til å opprette et større tillitsforhold imellom partene. Som vi så på innledningsvis, var tillit sentralt i kommunikasjonen for å oppnå noe i forhandlingene og i de vanskelige situasjonene som kunne oppstå. Ikke minst ettersom et bedre tillitsforhold ville kunne bidratt til å hindre eskalering og dominoeffekt. Men å appellere til å bedre tillit gjennom et utpressende ultimatum var et dårlig utgangspunkt for å oppnå større trygghet.

Det var også en kommunikasjonseffekt i måten ultimatumet ble formulert på. Det ble gitt seks måneder på å forhandle fram en løsning som ville gjøre om Berlin til en fristat. Dersom dette ikke ble oppnådd, og/eller vestmaktene forsvarte posisjonen sin i Vest-Berlin gjennom militærmakt, ville Sovjetunionen signert en fredsavtale med Øst-Tyskland og Ulbricht (Trachtenberg, 1999, s. 251). De sto dermed fritt til hva de ønsket å foreta seg videre med sin jurisdiksjon i Øst-Tyskland. Men som DDR sine allierte ville Sovjetunionen støttet dem. Det var også en implikasjon om at DDR ikke nødvendigvis ville vært like villige til å forhandle om Berlin som Sovjetunionen hadde vært. Ved en fredsavtale mellom Sovjetunionen og DDR, ville DDR stått med muligheten for å bruke makt mot Vest-Berlin og bli støttet militært av Sovjetunionen. Derfor var det en stor risiko for at en fredsavtale ville bety stor risiko for krigsutbrudd (Harrison, 2003, s. 100). Kravet om Berlin som fristat kunne også tolkes som at vestmaktene måtte gå med på denne løsningen. Men dette ville de facto vært å gi over makt og rettigheter i Vest-Berlin uten noen form for videre garantier. En sovjetisk mellommann ble brukt i etterkant av ultimatumet for å forsikre USA om at det ikke ville bli krig. Dette gjorde at den amerikanske responsen ble edruelig og nedtonet, som reduserte risikoen for økt spenning og utartet konflikt (Beschloss, 1991, s. 154). I tillegg sørget det for at det var et bedre utgangspunkt for forhandlinger, som tross alt virket som det foretrukne valget for å løse opp i situasjonen. Ultimatumet resulterte i at vestmaktene enten kunne velge å gå med på Sovjetunionens krav, eller å forhandle for å unngå en mulig alvorlig konflikt.

Ultimatumet var ikke en foretrukken situasjon for Sovjetunionen eller Khrusjtsjov, spesielt på sikt, ettersom de ikke ønsket krig. Men ultimatumet var et nyttig pressmiddel de kunne bruke for å legge press og skyld for konflikten på vestmaktene, især truslene om en fredsavtale med

DDR og implikasjonene om hva det ville medføre. Sovjetunionen ønsket ikke å signere en fredsavtale med DDR, men dette var signaleringen de brukte ovenfor vestmaktene for å nå sine politiske ambisjoner i Berlin, basert på sikkerhetspolitikk (Trachtenberg, 1999, s. 251-252).

Vi har sett på noen eksempler på signaling i ultimatumet og motivasjonen bak, som å skaffe seg selv handlingsrom og for å skape et fiendebilde av vesten samt et vennlig selvbilde. Man ser at motivet bak ultimatumet var å presse seg til en løsning rundt Berlin, en situasjon som ikke var holdbar for Sovjetunionen. Gjennom ultimatumet kommer det fram hvordan Sovjetunionen forsto motparten, selv om oppfatningen av vestmaktene også kunne ha vært et påskudd for å komme med påstandene og kravene sine. Det som var viktig for hvor krisen gikk videre etter ultimatumet var hvorvidt vestmaktene forsto Sovjetunionens ståsted, og om de var villige til å forhandle seg fram til en løsning. Kommunikasjonen i og rundt ultimatumet var betydelig som utgangspunkt for Berlin-krisen. Her ble utgangspunktet for Khrusjtsjovs ambisjoner offentliggjort, noe som skapte problemer for han desto lenger krisen pågikk uten resultater. I tillegg kom den underliggende trusselen om varm krig med mange aktører fram i ultimatumet. Trusselen vedvarte under hele krisen, og var en av grunnene for at spenningsnivået nådde så høyt under Berlin-krisen.

Berlin-krisen bydde også på andre viktige virkninger for Khrusjtsjov, i henhold til intern signaling. Som at han med en hard politikk kunne vise at han ikke var svak, som motsvar fra kritikere innenriks i østblokken, og særlig Kina. Det ville også sendt en betydelig intensjonserklæring dersom Khrusjtsjov oppnådde dialog i form av toppmøter med vestmaktene, og især USA (Harrison, 2003, s. 107). I tillegg ville en slik hendelse også vist verden at vesten anerkjente Sovjetunionen og måtte ta dem på alvor.

Den oppfølgende handlingen om å utstasjonere mellom-distanse raketter i Øst-Tyskland i 1959, og at USA hadde mistanker om dette, bidro også til å øke spenningen og å legge press på USA i de kommende forhandlingene (Harrison, 2003, s. 116). Spesielt med regelmessige trusler fra Khrusjtsjov om å bombe Vest-Europa. At det var satt ut raketter i Øst-Tyskland underbygget faren for at dette kunne skje, som dermed la vekt på truslene og ga vestmaktene insentiv for å ikke la konflikten eskalere, men å forhandle.

I begynnelsen av krisen var det en veldig klar intensjon hos Khrusjtsjov. Han var klar på hva han ønsket å oppnå, og premisene han ønsket at det skal foregå på. Problemet med

ultimatomet var ikke nødvendigvis at vesten ikke forsto intensjonen, men at det var et ultimatum som for de, basert på frykt for dominoeffekt, var politisk uakseptabelt. Frykten var også begrunnet i at det var flere aktører med ulike interesser som måtte ivaretas, og at kommunikasjonsmulighetene dermed ble begrenset på grunn av dette. Tapet av Vest-Berlin til en fristat var med en overhengende fare for at byen etter hvert ville tilfalle Sovjetunionen, og at dette kunne få videre dominoeffekter. Før Khrusjtsjovs opprinnelige 6-måneders ultimatum utløp, ble det arrangert en konferanse i mai 1959 for utenriksministerne i Genève. Som vi skal se på videre, skapte ultimatumet handlingsrom for Sovjetunionen.

2.3 Forhandlingene i Genève

En fordel Sovjetunionen hadde under Berlin-krisen, i motsetning til vestmaktene, var at det var langt vanskeligere for vestmaktene å framstå som en enhetlig front imot Sovjetunionen. De store avgjørelsene som utenrikspolitikk for østblokken ble tatt i Moskva, men ikke uten intern påvirkning. Spesielt Øst-Tyskland og Kina hadde påvirkningsmakt ovenfor den politikken som ble valgt. Vestmaktene bestod av blant annet Frankrike, USA, Storbritannia og Vest-Tyskland, land med mange fellesinteresser. Likevel var det et sårbart samarbeid, ettersom alle aktørene også hadde ulike egeninteresser. Ingen av sidene i konflikten var enhetlige, og måtte handle med dette i bakhodet. Altså opplevde begge parter å få både handlingsrom og kommunikasjonen begrenset som et resultat av dette.

Et eksempel på at aktørene hadde ulike interesser så man ved Macmillans besøk til Sovjetunionen i februar, 1959. Man kunne tolket det som at han hadde en forståelse for Sovjetunionens vanskelige posisjon, hvilket også kunne vært sant, men motivasjonen bak besøket kunne likefullt ha vært frykt for krig og dominoeffekt. Han var redd for at krisen skulle bryte ut i krig, og reiste for å oppmuntre Khrusjtsjov til å finne en fornuftig, fredelig løsning (Trachtenberg, 1999, s. 265). Men denne handlingen var samtidig feilslått. Macmillan ønsket å unngå krig, men det at han reiste alene, uten å kunne representere noen andre av vestmaktene enn Storbritannia, avslørte at det var en splittelse i vestmaktens tilnærming til Khrusjtsjovs ultimatum. En splittelse ga uttrykk for Khrusjtsjov at retorikken hans om en hard linje på Berlin-problemet fungerte, og dette kunne ha bidratt til godviljen som bidro til at Macmillan fikk oppnådd noe med reisen sin likevel – en utsettelse på den opprinnelige 6-måneders fristen. Det ble istedenfor foreslått fra sovjetisk hold et møte mellom de relevante

utenriksministerne i Genève for å forsøke å løse opp i Berlin-krisen, satt til mai samme år (Taubman, 2004, s. 411).

Det faktum at det ble satt opp et møte for å diskutere Berlin-problemet kunne også blitt sett som en slags seier for Khrusjtsjovs retorikk, men realiteten var at utenriksmøtet i Genève ikke ledet til noen store endringer. Det var likevel en milepæl at vestmaktene gikk med på å diskutere Berlin som et separat problem, adskilt fra Tyskland-dialogen (Harrison, 2003, s. 111). Dermed illustrerte den separate Berlin-diskusjonen at vesten anerkjente situasjonen i Berlin som anormal og problematisk – slik kunne hvert fall Sovjetunionen tolke det. Det var også i tråd med Sovjetunionens politiske målsetting. Selve møtet var preget av at ingen av partene var villige til å rikke seg fra sine krav, men Sovjetunionen og Øst-Tyskland oppnådde en symbolsk seier. Det at Øst-Tyskland hadde fått plass i møtet kunne også tyde på at de var de facto anerkjent som egen stat (Taubman, 2004, s. 412).

Samtidig som utenriksmøtet i Genève, tok Khrusjtsjov i juni imot en amerikansk representant, tidligere ambassadør til Sovjetunionen og diplomat, Averell Harriman (Williamson, 2012, s. 61). I Taubmans skildring av møtet mellom de to, så man eksempler på at Khrusjtsjov ikke klarte å manipulere budskap fordi han mistet besinnelsen (2004, s. 413). Man begynte også å få inntrykk av et handlingsmønster. Han ble beskrevet som en defensiv ufiltrert samtalepartner. Blant annet sto han i døra i 15 minutter for å få det siste ordet, uttalte «while I live, I will run the party. If you are trying to bury me, you are engaged in wishful thinking» (Taubman, 2004, s. 413). I tillegg; “The USSR wants your friendship, but not from a position of weakness. If you try to speak to us from strength, we will answer with the same.” (Taubman, 2004, s. 414). Dette fulgte Khrusjtsjov opp med en rekke trusler som å avsette Gromyko dersom han ikke fulgte Sovjetunionens politikk i Genève-møtet. Han prøvde også å uttrykke makt ved å avsløre hvor mange atombomber Sovjetunionen kunne bruke på de vest-europeiske storbyene (Taubman, 2004, s. 414). Dette er et gode eksempler hvor det kommer fram at Taubman setter søkelys på individet Khrusjtsjov. Likevel ser man i forbindelse med signaling, at uberegnelig oppførsel ledet til at det var vanskelig å tolke intensjon. Dette gjorde at det oppstod uklarhet, som skapte en redsel for dominoeffekt.

Khrusjtsjov så ut til å ha et mindreverdigetskompleks, både for sin egen del, men også for statens del, som man kunne se flere eksempler av i interaksjoner med andre. Det gjaldt også under Harrimans besøk, og Khrusjtsjov tok ofte til motmæle når han følte seg truet og

defensiv gjennom en offensiv, gjerne trusler (Taubman, 2004, s. 413). I forbindelse med signaling var dette en uheldig karakteristikk, ettersom man kunne risikere å bli oppfattet som ustabil og uforutsigbar. Det kan ha vært vanskelig å forholde seg til at en aktør tilsynelatende plutselig kan bli uberegnelig og komme med trusler. Om dette var et tilfelle av et feilslått spill der Khrusjtsjov ikke ble oppfattet slik han ønsket, eller om han prøvde å beregne egen politikk gjennom å beregne hva andre foretok seg, var vanskelig å anslå ettersom disse absurde situasjonene kan være vanskelige å skille mellom skuespill og genuin oppførsel. Ofte så man at truslene ikke ble fulgt opp, og dermed burde de ikke ha vært verdt noe. Men grunnet krisens høye spenningsnivå var det lite rom til et sjansespill på hvorvidt det var hold i truslene, dog det sjeldent var lurt å utfordre en aktør som opptrådte uberegnelig. Det var tidvis vanskelig å gjøre rett tolkning gjennom det politiske spillet, slik som med Khrusjtsjovs atferd. Dette får fram den kompliserte naturen til signaling, men også viktigheten av å manøvrere rett.

Likevel ser man at Khrusjtsjovs framgangsmåte sikret han politisk framgang, først med Macmillan, som resulterte i utenriksmøtet, og senere med Harriman. Etter møtet med Harriman, fikk Khrusjtsjov i juli tilbud om å reise på et uformelt møte til USA med påfølgende turné av landet. Riktignok skjedde dette uten at mellomleddet kommuniserte forbeholdet for tilbudet – framgang i utenriksmøtet i Genève (Williamson, 2012, s. 62). Denne betingelsesløse invitasjonen fra Eisenhower var en stor politisk seier for Khrusjtsjov og hans retorikk. Både fordi Khrusjtsjov fikk gjennomslag for sin framgangsmåte i henhold til Berlin, at trusler og en hard linje fungerte, men også fordi han ble den første sovjetiske statslederen til å besøke USA. I tillegg var dette av betydning fordi det gjorde at Sovjetunionen mistet incentivet til å bidra til framgang i samtalen i utenriksmøtet i Genève. Khrusjtsjov tok det også som et tegn på at USA omsider hadde akseptert Sovjetunionen, og at dette var gjennombruddet han hadde ventet på (Taubman, 2004, s. 416). Selv om denne typen betingelsesløs invitasjon var utilsiktet, bidro den til en forbedring av relasjonene og tillitsforholdet mellom partene, to nøkkelområder for å oppnå mer kontakt. Likevel, invitasjonen hadde ytterligere utfall, som at de andre aktørene i vesten følte seg ført bak lyset, noe som nok en gang viste at vestmaktene ikke førte unison politikk for Sovjetunionen (Taubman, 2004, s. 418). At invitasjonen kom på feilaktige premisser var en tabbe fra vestlig perspektiv, men å trekke invitasjonen hadde vært verre.

Men før Khrusjtsjov reiste til USA, tok han imot visepresident Nixon i Sovjetunionen. Dette var vel så mye del av et politisk spill, som det var for å faktisk oppnå noen politisk framgang. Å få en amerikansk vise-president på besøk til Sovjetunionen ga uttrykk for en suksessfull politikk fra Khrusjtsjov sin side, og at han fikk resultater (Beschloss, 1991, s. 154). Møtet mellom de to var dessuten et eksempel på hvordan man ønsket å framstå for motparten og å bli tolket på en bestemt måte. Både Nixon og Khrusjtsjov tok en hard linje og argumenterte mot hverandre, samtidig som Khrusjtsjov forsøkte å imponere Nixon, og dermed USA og verdens folkeopinion, med Sovjetunionens framskritt (Taubman, 2004, s. 418). Ideologi-debatter var et tegn på at partene ikke forstår hverandre, som leder til at de tyr til en diskusjon som ikke vil vinne framgang for noen av delene, bare forsure forholdet.

Men forberedelsene til USA-reisen og mottakelsen av Nixon viste hvor mye vekt Sovjetunionen la på Khrusjtsjovs kommende reise til USA. På den andre siden, viste en samtale og misforståelse mellom Gromyko og Khrusjtsjov om å møte Eisenhower på Camp David hvor lite aktørene egentlig visste om hverandre (Taubman, 2004, s. 421). Forvirringen om hva Camp David var, og hvorfor Khrusjtsjov ble invitert dit foran for eksempel Washington, ble tolket med mistanke. Likevel viste Khrusjtsjovs tale den 3. august før reisen Sovjetunionens genuine ønske om å oppnå godvilje og framgang i samtalene under turneen i USA (Taubman, 2004, s. 423). Her forsøkte han å skape klarhet om egen intensjon, og dermed lage et trygt kommunikasjonsgrunnlag for det kommende besøket. Reisen var nøye planlagt, og dette gjaldt også selve flyturen (Williamson, 2012, s. 63). Det var et bevisst trekk fra sovjetisk side at de skulle fly et forholdsvis nytt, uprøvd fly til USA. Dette var fordi de var redde for å bli sett på nedverdiggende og skadelig for verdens persepsjon om sovjetisk forskning dersom de tok et annet fly, og dermed måtte mellomlande for å fylle drivstoff. I tillegg var det nye flyet svært, og Khrusjtsjov tenkte at det ville skape fascinasjon og et imponerende inntrykk blant amerikanerne, slik det hadde gjort i Storbritannia i 1956 med en tidligere versjon av flyet. Skaperen av det ustabile flyet de skulle reise til USA med, Tupolev, sendte med sin egen sønn for å vise Tupolovs tiltro til flyet – men dette ble ikke publisert ettersom det dermed kunne ha skadet Sovjetunionens omdømme (Taubman, 2004, s. 422).

Totalt sett i perioden etter ultimatumet og fram til USA-besøket, så man flere effekter i forbindelse med signaling. Én av de var at vestmaktene opererte og kommuniserte med ulike interesser, og at dette slo ut til fordel for Sovjetunionen (Williamson, 2012, s. 63). Khrusjtsjov vant fram med noen symbolske politiske seiere, som var viktig for status innad i det interne

byråkratiet. Enigheten rundt konferansen i Genève viste tegn på en funksjonell dialog og et gjensidig ønske om at konflikten ikke skulle eskalere. Men at det ikke ble gjort noen nevneverdige framsteg i Genève, sammen med noen andre interaksjoner, viste at mange av samhandlingene mellom aktørene manglet en fullstendig forståelse av hverandre. Invitasjonen til USA kom av en feilslått, uklar kommunikasjon, men resulterte i å skape en tolkning hos Khrusjtsjov som gjorde at han ikke forsto vestmaktene og fortsatte med en hard politikk han anså som suksessfull.

2.4 Khrusjtsjov til USA

Det første møtet ved landingen i USA var preget av å skape et inntrykk. Særlig Khrusjtsjov var opptatt av å bli oppfattet som storslagen. Det var viktig å få en «verdige» mottakelse på flyplassen, noe han også hadde gjort klart for amerikanerne i forkant av reisen (Taubman, 2004, s. 421). I tillegg la han vekt på å lande presist fordi velkomstsereemonien ventet dem, og det ville vært flaut for statens prestisje å ankomme sent (Taubman, 2004, s. 422). For å implisere Sovjetunionens overlegenhet når det kom til romforskning, hadde Khrusjtsjov tatt med en replika av en vimpel som hadde landet på månen noen dager i forveien av reisen, som han hadde planlagt å overlevere til Eisenhower foran TV-kameraene ved ankomst (Taubman, 2004, s. 425). Poenget med det planlagte stuntet var å heve sin egen status samtidig som amerikanernes ble dratt ned, for å gi seg selv mer handlingsrom. Under USA-turen kommer enda et eksempel på Khrusjtsjovs mindreverdighetskompleks, men også skuespill, som gjør det vanskelig å lese aktørens signaling. I dette tilfellet var det dokumentert at det ble oppfattet fra amerikansk side som en metode for å få Eisenhower på bakbeina (Taubman, 2004, s. 426).

I forbindelse med USA-reisen holdt Khrusjtsjov en pressekonferanse i forkant der han prøvde å mildne egne uttalelser for å ikke eskalere konfliktnivået (Taubman, 2004, s. 423). Han gjentok også denne intensjonen i møte med den nasjonale presseklubben under USA-visitten (Taubman, 2004, s. 427). Her forsøkte Khrusjtsjov å berolige, ettersom han oppklarte intensjonen sin. I og med at han på dette tidspunktet hadde fått et visst gjennomslag for politikken sin, var det fordelaktig å skape tillit og kontinuitet, og ikke eskalere konflikten og risikere videre framgang. Uavhengig av intensjonen var det et steg i retning détente.

Eisenhower og Khrusjtsjov møttes den 26. september for å diskutere Berlin-problemet og Tyskland (Taubman, 2004, s. 435). Samtalene var fortsatt fastlåst, til tross for at Khrusjtsjov la kortene sine på bordet. Han forklarte Eisenhower om reformene som var underveis i Sovjetunionen etter Stalins død, og at han kom til USA med offentlig støtte og med ønske om å bedre relasjonen mellom statene (Taubman, 2004, s. 436). I tillegg påpekte Khrusjtsjov at bakgrunnen for ultimatumet var at samtalene om blant annet nedrustning skulle framskyndes, ettersom denne prosessen var langtrukken, og at han ønsket å bryte med denne tradisjonen (Taubman, 2004, s. 436). Khrusjtsjov viste her at når han først kom i direkte samtaler, at han kunne være klar og konsekvent i sin intensjon og i kommunikasjonen rundt problematikken. Dette gir mening, ettersom han i utgangspunktet av konflikten gikk ut for å skape forhandlinger gjennom samtale.

Eisenhowers motsvar var å foreslå en utsettelse, trolig for å konsultere/tenke seg om for så å skaffe seg handlingsrom. Men handlingen om å be om utsettelse var uheldig. Khrusjtsjov hadde gjort sitt trekk og fikk ikke noen umiddelbar respons fra Eisenhower. For Khrusjtsjov viste det en uklar intensjon. Motforslaget ved gjenopptakelsen av samtalene var å sette opp en ordning med kontinuerlige utenriksmøter og toppmøter, som ikke bare var forbeholdt Tyskland- og Berlin-problemet (Taubman, 2004, s. 436). Dette i seg selv kunne vært svært gunstig for formålet om å bygge kontinuitet og for et samarbeid mot nedrustning. Men forslaget var med forbehold om at det ikke skulle vedtas noen ensidig handling, noe som annullerte formålet med møtene, og som ikke ville tilbudt noen løsning på Berlin-problemet. I tillegg stod Eisenhower på kravet om at Sovjetunionen ikke skulle signere en fredsavtale med DDR som kunne sette vestens rettigheter i Berlin i fare (Taubman, 2004, s. 436). Samtidig som Eisenhower viste redsel for dominoeffekten som kunne fulgt som et resultat av fredsavtalen, gjorde kravet hans at man også kunne stille spørsmål om han ikke forsto Sovjetunionens posisjon. Også om han ikke oppfattet at det var flere aktører sine interesser i spill.

Denne vanskelige posisjonen gjorde at det ble Sovjetunionen som ble stilt opp mot veggen. Samtidig var Eisenhowers posisjon preget av at det var vanskelig å gi bort for mange insentiver for en president avhengig av folkeopinion og intern politikk (Taubman, 2004, s. 436). Likevel klarte partene å komme til en slags forståelse. De ble enige om å møtes til et toppmøte med de fire stormaktene til stede. I tillegg trakk Khrusjtsjov ultimatumet og dermed trusselen om å tvinge ut vestmaktene fra Berlin, mens Eisenhower lovet at vestmaktene ikke

skulle forbli i Berlin på ubestemt tid (Taubman, 2004, s. 438). Dette var viktig for å formidle sine respektive intensjoner. Denne enigheten kan tolkes på flere måter. Man kan tolke det som framgang, ettersom de lettet presset på situasjonen i Berlin og ved at de hadde avtalt et toppmøte der de kunne oppnå reelle løsninger på sikt. Men samtidig var det ikke noe garantert konkret utfall, og situasjonen kunne fort blusse opp igjen. Uansett tolkning var dette utfallet en slags utvei for å vise verden at samtalene ikke var bortkastet, og dermed ikke tape prestisje politisk, noe som var viktig for aktørenes respektive interne signaling. Men var kommunikasjonen i denne samhandlingen fruktbar? Sett bort fra Eisenhowers ønske om utsettelse, forsøkte aktørene å få fram sine intensjoner, og å forstå den andre. Det var også gjennom gjensidig hensyn for hverandres intensjon/forståelse at partene gjennom dialog kom til enighet om et toppmøte, på tross av et vanskelig forhandlingsutgangspunkt. Lovnaden til Eisenhower skapte handlingsrom og bidro også til å unngå umiddelbar eskalering.

Taubman skriver videre om oppfølgingen av utfallet av de uformelle samtalene imellom aktørene. Interessant nok legger begge partene vekt på kommunikasjonen til allmennheten. Eisenhower ønsket ikke å publisere et felles budskap, mens Khrusjtsjov insisterte, ettersom det dermed ville framstå som om han hadde oppnådd mye. I tillegg ønsket Khrusjtsjov å utelate at han trakk ultimatumet fra kunngjøringen. Slik kunne han ta oppmerksomheten vekk fra dette og unngå uheldige motreaksjoner (Taubman, 2004, s. 438). På grunn av at Taubman har et politisk og personlig fokus på Khrusjtsjov tar han ikke i betraktning at dette momentet underbygger viktigheten av den interne signalingen som foregikk i østblokken. Det interne poenget kom ellers ikke så godt fram under USA-reisen, som viste at aktørene anså den andre som enhetlig. Men denne hendelsen viste det motsatte, at begge var opptatte av meldingene det sendte til allierte og det nasjonale byråkratiet.

Etterspillet av USA-besøket var starten på et skille i Sovjetunionens politikk og i Berlin-krisen. Khrusjtsjov fikk overmot til egne prestasjoner og diplomatiske evner, og overdådig optimisme til en oppløsning i Berlin-krisen, noe som skapte urealistiske og falske forhåpninger (Taubman, 2004, s. 440). Blant annet kunngjorde han at den Røde arme skulle reduseres med ytterligere én million menn. Signaleffekten av denne handlingen, og andre forsøk på å komme amerikanerne i møte, var med på å bidra til en stadig svakere relasjon til Kina. Khrusjtsjov la mye vekt på samarbeidet med USA, og det avtalte toppmøtet i Paris påfølgende år (Taubman, 2004, s. 448). Likevel gikk både han og Eisenhower tilbake på forhandlingsgrunnlaget de hadde lagt før Khrusjtsjov forlot USA. Khrusjtsjov på sin side

gjentok ultimatumet ovenfor den amerikanske ambassadøren Thompson ved årsskifte, mens vestmaktene i samråd gikk tilbake på sin, eller Eisenhowers, lovnad (Taubman, 2004, s. 448-449). Etter mye optimisme i forbindelse med USA-visitten og fram mot toppmøtet i Paris fikk Khrusjtsjov et sjokk i forbindelse med den omveltende U2-hendelsen.

2.5 U2-hendelsen

Nedskytingen av U2-flyet 1. mai 1960 hadde en sentral påvirkning på den videre Berlin-krisen. Eisenhower visste hva han gjorde med spionasjen i sovjetisk luftrom, og risikoen denne typen handling medførte for relasjonen mellom aktørene (Taubman, 2004, s. 443). Nettopp derfor sanksjonerte Eisenhower ikke i utgangspunktet noen nye overflygninger etter Khrusjtsjov hadde vært i USA, noe som for Khrusjtsjov kunne vært med på å vise at partene var på vei i retning av nedrustning. Men Eisenhower snudde på dette like før toppmøte i Paris skulle avholdes, noe som ble oppfattet som et svik hos Khrusjtsjov (Williamson, 2012, s. 76). Med tanke på at timingen var tett på Paris-møtet, må det ha vært vanskelig for Khrusjtsjov å forstå at USA igjen spionerte på Sovjetunionen. Dette bidro til uklarhet i signaleringen, og skapte et rom for frykt for sikkerhet gjennom dominoeffekt.

Etter U2-flyet ble skutt ned, og piloten ble fanget handlet Khrusjtsjov ved å holde tett om det, slik at amerikanerne skulle havne i en prekær situasjon der de ble avslørt i løgner om hva som hadde skjedd med flyet og piloten (Williamson, 2012, s. 76). Men denne hendelsen og Khrusjtsjovs håndtering av den fikk store konsekvenser for han selv og det videre diplomatiet (Taubman, 2004, s. 447). Blant annet fordi det gjorde at intensjonene hans ble uklare, skapte uro, og fikk ringvirkninger. Håndteringen hans var uberegnelig, som på en side skapte han handlingsrom, men på en annen side resulterer uberegnelig oppførsel i uklarhet rundt intensjon, og dermed en redsel for dominoeffekt.

Toppmøtet i Paris var tillagt mye vekt i forbindelse med Berlin-problemet. Det var mye optimisme, omtalt som «the spirit of camp David» etter USA-turen, men tiden før toppmøtet var preget av usikkerhet rundt hva man faktisk kunne oppnå, spesielt når begge sider gikk tilbake på avtalen som konkluderte camp David-møtet (Taubman, 2004, s. 448-449). I tillegg utgjorde nedskytingen av U2-flyet en ukjent faktor i Paris toppmøtet. Hvordan aktørene handlet og kommuniserte om hendelsen kunne mulig få et viktig utslag for toppmøtet i Paris,

og for Berlin-krisen som helhet. Khrusjtsjov trodde ikke at Eisenhower, som han hadde skapt en god relasjon med, ville sanksjonere noe sånt mot Khrusjtsjov, men at noen i militæret hadde gått bak ryggen hans (Taubman, 2004, s. 455). Han ventet at Eisenhower enten ville frasi seg ansvaret eller gi en unnskyldning, og beregnet egen politikk ut fra dette. Uansett var nedskytningen av U2-flyet sett på som et ess i ermet for Khrusjtsjov som han kunne bruke for å gi USA og vestmaktene en ulempe i forhandlingene i Paris (Taubman, 2004, s. 455). Men at USA brukte så lang tid på ansvarsavklaringen etter U2, framviste uklare intensjoner. Kanskje fordi han følte han hadde overtaket, ga Khrusjtsjov Eisenhower en mulighet til å redde det truede tillitsforholdet og toppmøtet. Ved avsløringen hans av hva som *egentlig* hadde hendt med U2-flyet, som motsa det offisielle budskapet fra USA, nevnte han også at det hele kunne reddes dersom det kom fram at Eisenhower var uvitende om flyvningen. I samme tale skyldte Khrusjtsjov på amerikanerne for at de risikerte nedrustningen, og at de forsøkte å legge press på Sovjetunionen, dermed uttrykte han at tillitsforholdet de hadde bygget var nært å bryte sammen (Taubman, 2004, s. 456).

Eisenhowers sanksjon av U2-spionasjonen ble et brudd på de gode relasjonene de hadde bygget opp. I tillegg ble handlingen tolket fra sovjetisk side som at USA hadde imperialistiske intensjoner (Taubman, 2004, s. 447). At amerikanerne med U2-spionasjen opptrådte uforutsigbart sørget for en sovjetisk frykt for dominoeffekt. Dette satt Khrusjtsjov i en kinkig situasjon. USAs handling gjorde at han ble utfordret av partifeller og Kina (Williamson, 2012, s. 76-77). På dette grunnlaget, var Khrusjtsjov nødt til å vise en form for reaksjon på amerikanernes handling. Dette eksemplet viste at intern signaling og hensyn var med på å begrense handlingsrommet aktørene hadde. Problemet var at måten han valgte å gjøre det på, med å sette opp en felle for amerikanerne, ikke slo ut som han hadde håpet på. Forhåpningen var at Eisenhower enten skulle frasi seg ansvar, eller komme med en unnskyldning, og dermed redde relasjonen og toppmøtet i Paris. Dette ble Eisenhower også kommunisert, gjennom ambassadør Thompson og Khrusjtsjov selv (Taubman, 2004, s. 456-458).

For Eisenhower var problemet at det å komme med slike innrømmelser også ville vært et dårlig utfall for hans del. Å frasi seg ansvar ville demonstrere mangel på lederskap og undergrave hans rolle som statsleder (Taubman, 2004, s. 458). Å komme med en unnskyldning ville kanskje reddet relasjonen, men skaffet vestmaktene et dårlig forhandlingsgrunnlag i forkant av toppmøtet i Paris. Da det ble kunngjort at Eisenhower visste om spionasjen, og i tillegg at han ikke utelukket framtidig spionasje, sendte dette

tydelige signaler ovenfor Sovjetunionen (Taubman, 2004, s. 458). For det første ble avstanden mellom Eisenhower og Khrusjtsjov bekreftet og den personlige relasjonen ødelagt. For det andre avslørte det at amerikanerne ikke hadde planer om å slutte med å krenke Sovjetunionens luftrom, noe som gjorde nedrustning og détente vanskelig, og dermed også samtale rundt Berlin.

Dette satt Khrusjtsjov i en prekær posisjon. Eisenhowers uttalelser tvang fram motreaksjoner fra Khrusjtsjov. Hvis han lot U2-hendelsen og etterspillet passere, ville han uttrykke ovenfor de kommunistiske landene at han var villig til å akseptere alt USA og Eisenhower gjorde (Taubman, 2004, s. 454). Hvis han tok til motmæle, risikerte han å ødelegge framgangen i forhandlingene og undergrave hans egen politikk om å få gjennomslag for sin politikk gjennom samtaler. I tillegg var han avhengig av å gjøre noe med Berlin-problemet ettersom han hadde gått hardt ut med ultimatumet for å endre tilstanden, og mye av håpet for å løse opp problemet lå på Paris-toppmøtet. Khrusjtsjov hadde investert mye prestisje i Berlin. Khrusjtsjovs usikkerhet rundt dette var tydelig, ettersom han ventet å foreta seg noe om Eisenhowers planlagte besøk og Paris-toppmøtet, i håp om at Eisenhower skulle gjøre noe for å redde situasjonen (Taubman, 2004, s. 459).

Det var feilkommunikasjon som hadde ledet til USA-visitten til Khrusjtsjov, og dermed på lang vei sørget for å bygge opp de gode relasjonene. Det var en annen type feilkommunikasjon som ledet til at de gode relasjonene falt i grus, at USA først løy om U2-flyets skjebne, og deretter om hensikten med U2-flyet (Taubman, 2004, s. 455-456). Aktørenes utgangspunkt før og etter U2 var vidt forskjellige. Fram til dette punktet hadde partene opparbeidet seg en forståelse for hverandres posisjon og respektive intensjoner - et godt utgangspunkt for å løse en konflikt. Men etter U2 hadde nettopp dette blitt uklart, og det skapte en redsel for videre dominoeffekt. Hendelsen krevde motreaksjoner fra begge parter. Håndteringen de hadde av U2 satte seg selv og den andre parten i en posisjon der de fikk begrensede kommunikasjonsmuligheter og ble drevet til å eskalere konflikten som motsvar på intern signaling. Dette økte spenningen i konflikten og la et vanskelig videre utgangspunkt.

2.6 Paris-toppmøtet

De fire stormaktene reiste til Paris for det avtalte toppmøtet om Berlin med U2-krisen hengende over seg. Khrusjtsjov bestemte seg for å reise til Paris på tross av de tidligere komplikasjonene. Det viste seg at møtet skulle forverre de allerede svekkede relasjonene. I Paris ville Khrusjtsjov handle ved å kreve en unnskyldning, at de ansvarlige skulle straffes og at spionasjen aldri ville gjenta seg – usannsynlige krav som ville gi Khrusjtsjov muligheten til å legge skylda på USA når møtet dermed ikke kunne fortsette (Williamson, 2012, s. 77). På møtet tok Khrusjtsjov Macmillan i hånda, men lot derimot være å håndhise med Eisenhower, en symbolsk handling, beskrivende for hvordan situasjonen var på vei vekk fra détente og mot kald krig (Taubman, 2004, s. 462).

Khrusjtsjov tok så ordet. I ettertid har han understreket hvor viktig måten han skulle ordlegge seg på var. Han kunngjorde at på grunn av de foregående omstendighetene rundt U2 ønsket Sovjetunionen å heller utsette toppmøtet med seks til åtte måneder, åpenbart for å indikere at relasjonen og tilliten til Eisenhower var brutt, og at han heller satte sin lit til den neste presidenten. I tillegg ville presidentbesøket til Sovjetunionen bli utsatt på ubestemt tid, enda en handling som symboliserte det kalde forholdet (Taubman, 2004, s. 462). Dette beviser at Khrusjtsjov enten ikke anerkjente at det var flere aktører med i bildet med egne interesser, eller at han bare brydde seg om USA.

Khrusjtsjov på sin side, ble beskyldt for å terge vestmaktene. I første omgang for å dra vestmaktene til forhandlingsbordet bare for å annullere/utsette møtet. Deretter for å på dobbeltmoralisk vis å lage en stor sak av en overflyvning når Sovjetunionen selv hadde skutt opp satellitter med kameraer som også kunne vært kapable til spionasje. I tillegg lot han være å møte eller gi respons på oppfølgingsmøte (Taubman, 2004, s. 463, 465). At han opptrådte så uforutsigbart gjorde han vanskelig å lese, ergo ble han ikke forstått. Resultatet ble økt spenning og redsel for dominoeffekt, i tillegg til at kommunikasjonen forble komplisert.

2.7 Kommunikasjonsskiftet

Etter perioden med USA-reisens suksess og det lange fallet med U2-hendelsen og Paris-toppmøtet viser et distinkt skille i framgangsmåte politisk og i forbindelse med signaling. Khrusjtsjov hadde følt stor politisk og personlig framgang i forbindelse med USA-turen. Men

etter fulgte U2-hendelsen, som saboterte framgangen, tilliten og satte Khrusjtsjovs politikk i tvil. Eisenhowers håndtering av U2-krisen hjalp heller ikke, ettersom det førte til et brudd mellom USA og Sovjetunionen. På grunn av U2-nedturen, var Khrusjtsjov nødt til å blidgjøre kritikerne han hadde innad i Sovjetunionen, og innenfor den kommunistiske blokka, især Kina (Harrison, 2003, s. 123). Å ignorere U2 ville uttrykt at Khrusjtsjov ville godta alle USAs handlinger, og dermed formidlet uheldige antydninger om Khrusjtsjov som statsleder og hans politikk.

I møte med de Gaulle i forbindelse med Paris-toppmøtet, skildrer de Gaulle Khrusjtsjov og skillet i atferd mellom mars, før U2 og i mai, etter U2, som ugjenkjennelig (Taubman, 2004, s. 461). Tilbakegangen Khrusjtsjov opplevde, sammenfalt med et økt press på politikken hans vedrørende Berlin, som påvirket den videre politikken han førte. Spesielt når det hadde gått så lang tid etter han først kunngjorde det opprinnelige 6-måneders ultimatumet. Det at Sovjetunionen i økende grad handlet på bakgrunn av ulike interne interesser, begrenset handlingsrommet han hadde i føringen av signaling, og gjorde at intensjonene hans ble vanskeligere å forstå. At vestmaktene ikke klarte å forstå Khrusjtsjovs intensjoner påvirket måten de selv kommuniserte på. Dette resulterte i økt redsel for dominoeffekt – og dermed spenning – på begge sider. Likevel, etter denne overgangen ble strikken rundt Berlin tøyd lenger.

Etter U2 utløste sammenbruddet i forhandlingene og tilliten, ledet det til endret politikk og kommunikasjon mellom aktørene. Eisenhower hadde forsøkt å trekke ut forhandlingene, uten å søke noen vilje til å oppnå noen ny, permanent løsning i Berlin. Mens Khrusjtsjov på sin side, ikke ga etter på noen av kravene som kunne lettet på forhandlingene. Dette førte til at Khrusjtsjov så vekk fra Eisenhower og heller så fram mot det amerikanske valget, og mulighetene en ny president kunne by på, i henhold til samtaler rundt Berlin. Khrusjtsjov måtte dog være avventende under valget i 1960. Offensiver på Berlin-problemet ville tvunget Nixon og Kennedy til å overgå hverandre i å innta en tøff stilling på problemet under valgkampen for å vinne folkeopinion. Men Kennedys mangel på Berlin-politikk under valgkampen skapte vansker for håndteringen etter han overtok embetet (Beschloss, 1991, s. 174). At han ikke hadde lagd en Berlin-politikk, og utsatte å gjøre det etter han overtok som president, sørget for uklarhet, som gjorde at Khrusjtsjov mistet tålmodigheten og bidro ytterligere til kommunikasjonsskiftet, og dermed den økte spenningen som fulgte.

Det var likevel en gradvis prosess, og selv om betydningen av perioden mellom USA-turen og U2/Paris-toppmøtet var stor, var det ikke nødvendigvis uunngåelig at spenningen økte. For selv etter disse hendelsene, ble et nytt amerikansk spionfly skutt ned av Sovjetunionen, den mindre kjente RB-47 hendelsen. Likevel viser Khrusjtsjovs handlinger i forbindelse med det amerikanske valget at han ikke enda hadde gitt opp diplomatiet sitt. Blant annet søkte han å bygge godvilje med den nyvalgte presidenten ved å slippe fri de to overlevende fra mannskapet til RB-47 flyet (Beschloss, 1991, s. 40-41). Dette eksemplet viser hvordan Beschloss er mest opptatt av å skildre samhandlingene fram og tilbake mellom aktørene og ikke tar signaling-effekten av handlingene i betraktning. Han gjengir denne hendelsen som en transaksjonell gest for å opprette gode diplomatiske forhold og et premiss for videre forhandlinger. Dette stemmer også, men det viser også at viljen fra Sovjetunionen var at de ikke ønsket at konflikten skulle eskalere for mye, og at de forsøkte gjennom korrespondanse å berolige og dermed minske redselen for dominoeffekt. Som vi skal se på i neste kapittel, må ansvaret for kommunikasjonsskillet og Berlin-krisens nye retning fordeles. Khrusjtsjov, Eisenhower- og Kennedy-administrasjonen hadde sine deler av skylda i sine håndteringer av hverandre og Berlin-problemet og for den videre utviklingen.

3 Et nytt håp, klimaks og etterspill

3.1 Kennedy tar over → toppmøte i Wien

Når det nærmet seg amerikansk valg i 1960 begynte Khrusjtsjov å innse den stadig innsnevrende posisjonen han befant seg i, med tanke på Berlin. Det han hadde sett for seg at skulle bli løst på de første seks månedene etter at han med ultimatumet annonserte starten på krisen hadde nå pågått i over to år (Taubman, 2004, s. 490). Intensjonen han hadde gått ut med i 1958 hadde hittil ikke fått gjennomslag. Verken taktikken om nedrustning, anerkjennning av DDR, en løsning på flyktningkrisen og vestlig tilstedeværelse i Berlin hadde fått resultater, og Khrusjtsjov avventet nå hva som kunne oppnås med Kennedy som president. Han erfarte også økt press fra Ulbricht i perioden, som trykket på for å få en oppklaring i krisen (Taubman, 2004, s. 483-484). Khrusjtsjov viste sin desperasjon for å få møte Kennedy og finne en løsning på Berlin-problemet ved å sende flere forespørsler om å møtes etter valget. Men han fikk foreløpige avslag i retur, noe Khrusjtsjov ikke mottok som oppmuntrende etter den vanskelige relasjonen som fulgte U2 og Paris-toppmøtet (Taubman, 2004, s. 485-486).

Disse avslagene, samt innstillingen om at Kennedy og den nye administrasjonen trengte tid på å komme seg inn i den nye hverdagen, og på å bestemme tilnærming til Berlin-problemet ble etter hvert tolket i Moskva som at amerikanerne forsøkte å hale ut tiden ytterligere (Taubman, 2004, s. 489). Dette så man også andre tegn på, i og med at Kennedy unnlot å uttale seg offentlig om Berlin, samtidig som han unngikk å møte Sovjetunionen (Beschloss, 1991, s. 175). Fra sovjetisk side ble dette sett på som en forlengelse av Eisenhowers politikk om å utsette Berlin-problemet på ubestemt tid. I tillegg satt det Khrusjtsjov i et dårlig lys når var under press og forsøkte å få en oppklaring i Berlin. Dette bidro til å endre Khrusjtsjovs tilnærming, og økte spenningen. Sovjetunionen justerte seg mer i på med den kinesiske innstillingen om at vesten ikke kunne forhandles og gjøres avtaler med (Beschloss, 1991, s. 176). Denne tolkningen var et resultat av uklarheten Kennedy-administrasjonens politikk førte til, og ikke intensjonen de hadde bak.

I tillegg kom kommunikasjonen mellom aktørene dårlig ut til å begynne med, når Kennedy ikke forsto Khrusjtsjovs intensjoner, og tolket en ukontroversiell tale som en aggressiv holdning. Khrusjtsjov mottok uklare meldinger fra samhandlingene med USA, i og med at han stadig avventet en respons på forespørslene om et møte med Kennedy. I tillegg drev USA

med videreutvikling av interkontinentale missiler som gikk i strid med Khrusjtsjovs détente-politikk (Taubman, 2004, s. 487-488). Dette ledet også til større sovjetisk frykt for dominoeffekt og økt spenning. Kennedy forsøkte seg på en umulig politikk om å bevare status quo i Berlin på ubestemt tid, slik som Eisenhower før han. Men Kennedy gjorde det uten å gi han noen insentiver om muligheter for forhandlinger og en løsning, som presset Khrusjtsjov til å handle. Det ble verre for Khrusjtsjov da Kennedy-administrasjonen etter hvert også avviste Eisenhowers Berlin-politikk, og uttalte at forhandlingene om Berlin måtte begynne fra starten av (Beschloss, 1991, s. 176-177). Med disse handlingene framsto USA som uklare og uforutsigbare i intensjonen.

Selv om Khrusjtsjov hadde fornyede forhåpninger til en løsning etter presidentvalget, så hadde Kennedys handlinger gjort Khrusjtsjovs tiltro til et møte med Kennedy så tynnslitt at han ikke lenger hastet med å få det i stand. Dette kommuniserte han ved å ikke ta imot ambassadør Thompson på over én uke etter han egentlig skulle levert invitasjon til et uformelt møte med Kennedy (Taubman, 2004, s. 488-489). Når han først mottok beskjeden, reagerte han i negativ forstand på at det ikke var spesifisert at det ville gjelde Berlin. Ifølge Taubman var dette et bevisst grep fra Kennedy for å kunne bedømme Khrusjtsjovs respons og dermed beregne sin politikk videre basert på denne tolkningen og hva Khrusjtsjov ville foreta seg (Taubman, 2004, s. 489). Sannheten var at Khrusjtsjov selv forsøkte å beregne sin politikk basert på å tolke motparten og deres eventuelle motytelser. Begge prøvde på det samme grepet, men ingen av partene forsto hverandres intensjon. Selv om Khrusjtsjov var konsekvent i handlingsmønsteret sitt angående å ikke ønske en konflikt eller økt spenning på grunn av Berlin-problemet, og også fulgte det opp ved å ikke signere fredsavtalen med DDR, regnet han med at om det kom til stykket, ville ikke vesten risikere krig (Taubman, 2004, s. 490).

Med nytt lederskap i USA var det også en overgang i måten kontakten foregikk. Dette var problematisk fordi Khrusjtsjov var vant til Eisenhower-administrasjonen. Kennedy med sin ny-sammensatte administrasjon hadde en annen politikk. Dette kommer også klart fram gjennom de nevnte samhandlingene. En ny strategi skapte uvisshet og vansker for Khrusjtsjov som skulle tolke USAs intensjoner, og dette bidro til økt spenning på grunn av redselen for en dominoeffekt, som økte ved usikkerhet over motpartens intensjoner.

Likevel var det ikke slik at Kennedy ikke ble advart om faren for at Khrusjtsjovs framtidige handlinger. Særlig ambassadør Thompson forsøkte forgjeves å kommunisere faren bak Kennedys politiske handlinger og at det kunne tvinge Khrusjtsjov til å handle vedrørende Berlin (Taubman, 2004, s. 489-490). Selv hadde Khrusjtsjov advart om at nettopp dette ville bli utfallet dersom vestmaktene ikke kunne komme til enighet rundt Berlin-problemet, og gjentok dette i april 1961 – og at han selv ville sørge for en oppklaring innen årsskifte. Likevel kunne det tenkes at Kennedy ikke tok Khrusjtsjovs trusler alvorlig med tanke på at han hittil på tre år ikke hadde fulgt opp disse uttalelsene med handling (Taubman, 2004, s. 490). Kennedy viste at han hadde en manglende forståelse av Khrusjtsjov og at det var flerfoldige interne interesser som presset han. Han undervurderte at Sovjetunionen hadde flerfoldige interesser under krisen. Det førte til at Kennedy ikke oppfattet at Khrusjtsjov var presset og at han var avhengig av framgang, i det minste en symbolsk framgang, for å rettferdiggjøre seg ovenfor sine interne utfordrere.

På tross av komplikasjonene rundt et møte mellom de to statslederne, ble det gjort en avtale etter to betydelige begivenheter i april 1961. Først oppnådde Sovjetunionen for første gang å sende et menneske til verdensrommet ved Juri Gagarin. Dette gav Khrusjtsjov et strategisk politisk overtak, på samme vis som den første månelandingen i 1959 og U2-hendelsen, noe som viste Khrusjtsjovs handlingsmønster i å slå til mens han hadde overtaket (Taubman, 2004, s. 491). Dette ble også forsterket av at USAs «Bay of pigs»-fiasko skjedde kun dager etterpå. Dette bidro til å gi Khrusjtsjov nytt insentiv til å møte Kennedy på sine premisser. Kennedy på sin side mente det var viktig å møtes på tross av dette for å gjenreise inntrykket av USA, og at han med et møte ville forhindre videre dominoeffekt av de to foregående hendelsene (Taubman, 2004, s. 493). Likevel tok det Khrusjtsjov omtrent to måneder før han aksepterte Kennedys invitasjon om å møtes, hvilket viser at han fulgte opp intensjonen om å ikke haste et møte (Taubman, 2004, s. 488). Denne handlingen kan også ha bidratt til å legge press på Kennedy, ettersom det tok lang tid etter de to april-hendelsene og fordi Kennedy følte på ansvar for å rette på situasjonen som fulgte Grisebukta (Taubman, 2004, s. 493). I forkant av selve møtet tok begge aktørene tiltak for å sende budskap til motparten. Kennedy gjorde dette ved å søke støtte til en økning i forsvarsutgifter, mens Khrusjtsjov ga uttrykk ovenfor ambassadør Thompson at han ikke kunne vente lenge med å signere fredsavtalen med DDR (Taubman, 2004, s. 493). Slik kunne de framstå som sterke og legge press på motparten.

Som nevnt var møtet mellom Kennedy og Khrusjtsjov viktig for Kennedy for å rette opp i maktforholdet etter april-hendelsene. Særlig Grisebukta spilte en viktig rolle. Dette hadde Kennedy hengende over seg, og inntrykkene som ble gitt etter feiloperasjonen var av at han var svak, noe både Khrusjtsjov og de Gaulle trodde (Taubman, 2004, s. 494-495). Møtet i Wien var derfor viktig både personlig og av nasjonal politisk interesse for Kennedy. Etter en ny fadese også i Wien ble Berlin-krisen viktig for Kennedy med tanke på interne pressgrupper, at han kunne håndtere presidentvervet og at han ikke var svak. Men møtet var også viktig for Khrusjtsjov, som også var under et internt press for å levere en løsning rundt Berlin. Etter å ha fomlet i tre år uten å komme nærmere en løsning på Berlin-problemet trengte han å oppnå framgang for å komme seg ut av sitt eget ultimatum. Med et møte der begge aktørene hadde et behov for å framstå som sterke, var det kanskje ikke så rart at det endte i katastrofe.

3.2 Grisebukta

Kennedy var usikker på hva han skulle gjøre rundt Grisebukta. Han var redd for ringvirkningene av invasjonen, blant annet at handlingen ville resultere i en sovjetisk sanksjon og dominoeffekt i Berlin (Levine, 2021, s. 70). Han la mye vekt på hvordan Grisebukta ville kommunisere og tolkes, som også gjorde at han handlet deretter – noe som effektivt svekket invasjonens sjans for suksess. For å distansere USA fra invasjonen og få det til å se ut som en uavhengig gerilja-gruppe, ble det bestemt at lokasjonen for invasjonen ble endret (Levine, 2021, s. 71). I tillegg begrenset Kennedy også omfanget av Cuba-operasjonen fordi han fryktet at en større militær handling ville provosere fram en motytelse mot Berlin, noe som naturlig nok svekket operasjonens mulighet for suksess. Han ble dermed fanget i en mellomting som var dømt til å feile; den militære inngripen ble for liten til å klare oppdraget, men for stor til å skjule amerikanernes innblanding (Beschloss, 1991, s. 133).

Det var vanskelig å forsøke å forhindre informasjonen om at USA ikke var involvert i invasjonen feilet, da det dreiet seg om å få en så stor gruppe med mennesker til å tie. Dette ble også vist gjennom at informasjon ble lekket og også var med på å skade sjansene invasjonen hadde for suksess (Levine, 2021, s. 72). Under selve aksjonen forsøkte Kennedy-administrasjonen i en feilslått handling å manipulere folkeopinionen ved å sette opp et av flyene fra luftangrepet i forkant av invasjonen som skulle «flykte» til USA, og dermed få det

til å framstå som at det var Fidel Castros egne som sto bak angrepet (Levine, 2021, s. 72-73). I et senere luftangrep som en del av invasjonen deltok og omkom amerikanske piloter, noe som ville vært alvorlig, fordi det viste amerikanernes direkte involvering i invasjonen. Men dette ble løyet om av Kennedy for å begrense skadeomfanget på prestisjen i etterkant av fiaskoen (Levine, 2021, s. 74). Som senere sett i forbindelse med Wien-ultimatet, viste Kennedys løgn begynnelsen på et handlingsmønster om å lyve om ting, eller nekte for/flytte ansvar (Levine, 2021, s. 30). I henhold til signaling, kan man se på løgnene som et forsøk på å skaffe seg handlingsrom, men det viste også at han må ha vært vanskelig å oppfatte. Dette, kombinert med at en invasjon var alvorlig uavhengig av hvor mye ressurser som ble ilagt gjorde at handlingen fikk store konsekvenser for Kennedy. Riktignok kunne man argumentert for at Sovjetunionen kunne hatt en mer drastisk reaksjon på Grisebukta dersom invasjonen hadde vært vellykket. Samtidig var det dokumentert at Khrusjtsjov ikke hadde store forventninger for det nye regimet i Cuba før Grisebukta, og at det nå åpnet seg en mulighet for at Cuba kunne brukes som politisk gevinst og rettfærdiggjøre motytelser mot USA (Taubman, 2004, s. 492).

Utfallet av Grisebukta gjorde også at Kennedy kom på bakbeina i kommunikasjonen og forhandlinger med Khrusjtsjov, og at det svekket relasjonen og tillitsforholdet mellom supermaktene. I etterkant av fiaskoen valgte Kennedy og broren, Robert, å opprette en hemmelig kommunikasjonskanal (Levine, 2021, s. 43). Den oppsto som et resultat av feilaktig politikk og uheldige signaler i forbindelse med Grisebukta i et forsøk på å rette opp i skadene, men også fordi Kennedy fryktet dominoeffekt etter Grisebukta. Levine ser på opprettelsen av den hemmelige kommunikasjonskanalen som en dårlig politisk avgjørelse. Det viser at han er mer opptatt av hensyn tilknyttet Kennedys politikk og hans individ enn signaling. Men i forbindelse med kommunikasjon var kanalen et positivt bidrag til å roe konfliktnivået, og spilte også en sentral rolle i oppløsningen av Checkpoint Charlie-konfrontasjonen.

3.3 Wien-toppmøtet

Bakgrunnen for Wien-konferansen var basert på falske skapte forhåpninger fra sovjetisk side. De var om at Khrusjtsjov var villig til å forhandle fram en avtale rundt et testforbud for atomvåpen, for å få Kennedy til forhandlingsbordet ettersom han hadde mye å vinne politisk

på et testforbud (Beschloss, 1991, s. 180-181). Men å legge press på vesten og Berlin samtidig som man inngår i nedrustning sender motstridende inntrykk om egen politikk, og stiller spørsmål ved hva man egentlig forsøkte å oppnå (Beschloss, 1991, s. 233). Signalingen til Sovjetunionen var ment å være uklar for å skaffe handlingsrom ved å dra USA til forhandlingsbordet. Men uklarheten rundt Khrusjtsjovs intensjoner bidro til at møtet gikk skeis, ettersom det førte til at begge aktørene møttes med forskjellige forventninger og med mye internt press.

Toppmøtet i seg selv var preget av en generell mangel på framgang og ordkrig mellom Kennedy og Khrusjtsjov. Men møtet mellom aktørene var likevel betydningsfullt for å påvirke Khrusjtsjovs videre politikk, deriblant ved å befeste synet på Kennedy som en svak aktør. Dette viser at Kennedy ikke ble oppfattet slik han ønsket og prøvde på. Første dagen ble stort sett brukt på ukonstruktiv ideologi-diskusjon og på samtale rundt ideologi-krigen rundt om i verden. Det var en fordel for Khrusjtsjov, som var godt øvd på å diskutere ideologi og som var fast bestemt på å få overtaket på Kennedy (Taubman, 2004, s. 497). Igjen ser vi hvordan Taubman er mest opptatt av person og politikk. Han betraktet Kennedys opptreden den første dagen av møtet ut ifra den konteksten, og anså derfor at Kennedy gjorde feil. Som at han impliserte at amerikanerne aksepterte Sovjetunionens status quo i verden og innrømte egne miskalkuleringer – som Khrusjtsjov tolket som et svakhetstegn. Men med et signalingperspektiv, kunne man tolket Kennedy som at han forsøkte å etablere en dialog ved å være åpen om sin situasjon. På grunn av hendelsene i foranledning møtet i Wien, kan Kennedy ha vært redd for videre dominoeffekt, og dette vært et forsøk på å etablere en kommunikasjon som fungerte, slik at konflikten ikke eskalerte videre. Uavhengig av Kennedys intensjon, ble den ikke oppfattet av Khrusjtsjov, hvilket sørget for uklarhet og kompliserte den videre prosessen, ettersom Khrusjtsjov følte han fikk et overtak, uten at han fikk noe gjennomslag.

Kennedy erkjente også at det var en jevn militær maktbalanse mellom supermaktene, en bekjennelse som var nok en seier for Khrusjtsjov (Taubman, 2004, s. 498). Dette viste Kennedy også i politikken sin rundt å endre tilnærming fra massiv gjengjelding til fleksibel respons, gjennom at Kennedy anerkjente Sovjetunionens atommakt og la om egen politikk til å legge mindre vekt på trusselen av atomvåpen (Trachtenberg, 1999, s. 286). Under dette ligger også trolig en viktig underliggende grunn til at Khrusjtsjov følte han kunne gjøre som han ville, nemlig at Eisenhower var langt mer opptatt av at Europeerne, Vest-Tyskland inkludert, skulle kunne forsvare seg selv og dermed trengte atomvåpen. Kennedy var derimot

imot at Vest-Tyskland skulle få tilgang og autonomi på atomvåpen (Trachtenberg, 1999, s. 305). I tillegg tilsto Kennedy sin svake posisjon innenlands, og ba Khrusjtsjov dermed ikke gjøre krav som kunne svekke hans politiske posisjon innenriks ytterligere (Taubman, 2004, s. 498). Selv om Kennedy risikerte at Khrusjtsjov ville tolke han som svak, og gå på offensiven, var det også et forsøk på å bli forstått. Posisjonen skapte et klart bilde av at Kennedy ikke var i stand til å gjøre innrømmelser i forbindelse med Berlin, på grunn av internt press, og at situasjonen derfor kunne bli videre utsatt (Taubman, 2004, s. 502).

Andre dagen av toppmøtet var noe mer produktivt. Aktørene ble enige om en løsning for urolighetene i Laos, men ellers var de begge låst på sakene om Berlin-problemet og atomnedrustning, foruten en lovnad fra Khrusjtsjov om å ikke prøvespreng med mindre USA gjorde det (Taubman, 2004, s. 499). Løftet kunne uttrykt godvilje og bidratt til å lette litt på spenningen og tillitsforholdet mellom aktørene, hadde det ikke vært for at Sovjetunionen brøt løftet sitt ikke lenge etter. Møtet ble avsluttet med et nytt seks måneders Khrusjtsjov-ultimatum; hvis ikke USA gikk med på en avtale, ville Sovjetunionen signere fredsavtalen med DDR i desember (Taubman, 2004, s. 500). Ultimatumet var noe Kennedy valgte å lyge om i gjenfortellingen av møtet i en tale. Trolig fordi han ikke ønsket at det skulle komme fram at han hadde kommet dårlig ut av nok en internasjonal interaksjon og dermed kommunisere at han var uegnet til å håndtere slikt – som også ville ført til økt internt press (Taubman, 2004, s. 500).

Diplomater og bakmenn virker å ha fått en økende rolle under Kennedys presidentskap som rådgivere og budbringere, og dette gjaldt også i forkant av, under og i etterkant av Wien-toppmøtet. I etterkant brukte Kennedy-administrasjonen diplomater i kommunikasjonen med Sovjetunionen. Ikke bare tok Kennedy imot råd for hvilke handlinger han skulle gjøre i forbindelse med Berlin, men også for å kommunisere sin posisjon ovenfor Sovjetunionen. Amerikanerne gjorde forberedelser i samsvar med den økte spenningen i Berlin etter Wien-toppmøtet, som en betydelig militær investering i opprustning for å være klar for en konflikt. Selv om opprustningen var et resultat av redsel for dominoeffekt, fikk handlingen en avskrekkende funksjon, som økte spenning på grunn av at opprustningen skapte sovjetisk frykt for dominoeffekt. Khrusjtsjov på sin side, svarte i samsvar med sitt handlingsmønster med trusler ovenfor Berlin og de europeiske vestmaktene med atomvåpen (Taubman, 2004, s. 501).

Ettervirkningene av Wien-toppmøtet var at signal-effekten av de mislykkede forhandlingene ledet til økt befolkningsflukt ifra østblokken gjennom Vest-Berlin. Dette gjorde at behovet for å løse flyktningproblemet i enda større grad ble tidskritisk og la ekstra internt press på Khrusjtsjov til å handle for en umiddelbar løsning (Harrison, 2003, s. 154). Amerikanerne på sin side, handlet etter Wien ved å tildele Dean Acheson ansvaret for å utvikle en amerikansk tilnærming til Berlin-problemet. Å utnevne denne rollen til Acheson, kjent for hans tøffe standpunkt, som lite fleksibel og kompromissløs, var ment for å vise styrke ovenfor Sovjetunionen (Levine, 2021, s. 85).

3.4 Berlin-krisen

Forløpet til at Berlinmuren kom opp i løpet av natta 13. august 1961 er betydningsfull. Her spilte signaling en svært sentral rolle. Hendelsen må sees i lys av konteksten, som bestod av hele kriseperioden forut, fra det opprinnelige ultimatumet, og Wien-møtet mellom Khrusjtsjov og Kennedy, som var den siste av de utløsende faktorene. I tillegg hadde Ulbrichts press på Khrusjtsjov over tid en innvirkning (Beschloss, 1991, s. 266). Allerede 25. juli kom Kennedy med en tale hvor det spesifikt ble nevnt forsvar av Vest-Berlin, og ikke forsvar av Berlin (Beschloss, 1991, s. 279). Med å eksplisitt nevne Vest-Berlin og ikke Øst-Berlin, eller Berlin som én samlet enhet impliserte Kennedy at han ikke hadde noen intensjon om å motarbeide en eventuell Berlinmur, så lenge den ikke krenket vestens rettigheter i Vest-Berlin. Kennedy kommuniserte heller ikke den langvarige vestlige viljen om å gjenforene Vest- og Øst-Tyskland, og dette kunne ha bidratt til den sovjetiske tolkningen om at en Berlinmur ikke ville bli motkjempet. Likevel var Kennedy opptatt av Berlin som en viktig del av folkeopinionen, maktbalansen og sikkerhetspolitikken – han anså et tap av Berlin som å gi slipp på Vest-Europa (Beschloss, 1991, s. 216).

Etter Wien, svarte Kennedy på det nye Berlin-ultimatumet med å ruste opp militæret i Berlin, for å kommunisere at USA stilte seg bak Vest-Berlin og ville gjøre motstand dersom deres rettigheter ble krenket. Det var også for å vise verden, NATO og Khrusjtsjov at han støttet Berlin, var på framfoten angående Berlin og at han ikke var svak og til å bølle med – en forestilling for det interne presset (Beschloss, 1991, s. 256). Det var en bevisst sakte opprustning for å unngå å signalisere grunn til panikk og høy spenning, og fordi amerikanerne tolket Khrusjtsjov som at han ville bli mer imponert og mindre alarmert av den typen

opprustning. En del av opprustningsforslaget var også å erklære unntakstilstand, men dette ble avfeid ettersom det ville tyde på amerikansk panikk ovenfor Sovjetunionen (Beschloss, 1991, s. 257). Men i den tidligere nevnte Kennedy-talen 25. juli, appellerte han til å få innvilget økte ressurser til forsvaret og snakket konkret om hva som var nødvendig å kunne finansiere dersom atomkrig skulle bryte ut (Beschloss, 1991, s. 260). Ingen hadde tidligere diskutert offentlig i slik detalj om muligheten for atomkrig, som understreker den høye spenningen krisen var på vei inn i. Dette hadde en betydelig symbolsk signaleffekt i seg selv.

Grisebukta var ikke bare betydelig i forbindelse med Wien-toppmøtet, men også senere i forbindelse med Berlin. Ideen om en mur var aktuell lenge, men ble lagt på is tidligere i 1961 på grunn av hendelsene på Cuba. En inngripen i Berlin ville gi USA et påskudd til å rettfærdiggjøre en omfattende invasjon i Cuba (Beschloss, 1991, s. 266). Men at USA invaderte uansett, gjorde at Sovjetunionen selv fikk et påskudd som kunne rettfærdiggjøre handling på en annen front, i Berlin. Slik kunne de bruke Grisebukta til å mulig slippe unna motytelser (Beschloss, 1991, s. 267). Det var uheldig av Kennedy å kommunisere om maktbalanse i forkant av at Berlinmuren kom opp. For i Khrusjtsjovs øyne hadde han dobbeltmoralisk nok forsøkt å endre maktbalansen ved Grisebukta, noe som kan ha provosert Khrusjtsjov til å gjennomføre (Beschloss, 1991, s. 217).

Intensivering av Berlin-krisen i 1961 kom også av at Khrusjtsjov hadde ventet lenge på en avtale om Berlin, og ytterligere utsettelse, spesielt på ubestemt tid slik Kennedy ønsket, ville få han til å framstå i et dårlig lys. Ved å la det pågå lenger risikerte han å se svak og ettergivende ut ovenfor de interne aktørene, og folkeflukten fra Øst ville fortsatt. Samtidig ville Vest-Tyskland fortsatt med å styrke seg selv militært og innenfor NATO. I tillegg ville Khrusjtsjov fått kritikk i økende grad, både fra Øst-Tyskland, motstandere innenriks i Sovjetunionen, i Kina og i den tredje verden (Beschloss, 1991, s. 232). Slik kunne man se grunnene til at frykten for dominoeffekt eksisterte og var aktuelt kontinuerlig.

I forkant av aksjonen 13. august, sendte Khrusjtsjov ut følere til Kennedy gjennom den italienske statsministeren, Fanfani, om Fulbrights utsagn om at en Berlinmur ville vært en løsning amerikanerne ikke kunne gjøre noe med ved stenging av grensene. Dette gjorde han for å avklare intensjon, slik at han kunne endre på strategien sin avhengig av Kennedys respons. Etter Grisebukta hadde Kennedy brukt denne typen kanal til å advare mot å bruke Grisebukta som påskudd for å handle i Berlin (Beschloss, 1991, s. 268). Ettersom

Khrusjtsjovs signaler ikke ble besvart med advarsler mot å stenge grensene kunne han tolke det som at Kennedy ikke ville handle imot en mur. Kennedy ble også stilt spørsmålet om Fulbrights utsagn på en pressekonferanse 10. august, og benyttet heller ikke denne muligheten til å fraråde Sovjetunionen mot å stenge grensene. Kennedy kunne lett avfeid denne muligheten, ettersom at en blokada rundt sin sektor ville vært i strid med Potsdam-avtalen (Levine, 2021, s. 88). Men han synes selv dette var en grei løsning, som han trodde ville løse konfliktnivået rundt Berlin (Beschloss, 1991, s. 268).

Khrusjtsjov holdt seg vanligvis unna Moskva i august, og dette ble også brukt som en strategisk handling for å gi en falsk trygghet for vestmaktene – at ingenting betydelig ville skje i denne perioden (Beschloss, 1991 s. 270). I tillegg kunne Khrusjtsjov bruke dette som et påskudd for at han ikke var involvert dersom Berlinmuren ikke hadde gått som planlagt. Med andre ord, ønsket han å skaffe seg handlingsrom.

Om selve aksjonen, tolket utenriksminister Dean Rusk stengingen av grensene som en defensivt orientert handling, og viste med det forståelse for den sovjetiske posisjonen. Likevel trengte de å svare på spørsmål fra interne aktører. USAs første offentlige respons var derfor å protestere og fordømme den sovjetiske handlingen (Beschloss, 1991, s. 272-273). Den relativt tamme protesten, sammenliknet med risikoen for atomkrig på grunn av Berlin, var for å vise Sovjetunionen at de ikke ville overreagere. Det var også for å forhindre å oppmuntre befolkningen i Øst-Berlin om å ikke gjøre et katastrofalt opprør, liknende det som skjedde i Ungarn i 1956 (Beschloss, 1991, s. 276). Med risikoen for atomkrig eller opprør valgte USA å akseptere en mur. Amerikanernes respons på Berlinmuren hadde heller motsatt effekt. Befolkningen i Vest-Berlin tolket USAs mangel på motstand som at de ikke var trygge og beskyttet dersom Sovjetunionen og Øst-Tyskland skulle bestemme seg for å bevege seg videre innover Vest-Berlins territorium. (Beschloss, 1991, s. 278). Men Berlinmuren var en grei løsning for Kennedy, som tilbød en løsning på Berlin-krisen. Muren ble tolket som en defensiv handling, for å få kontroll over flyktningkrisen, og at det ville bidra til at Khrusjtsjov kunne redde sin egen prestisje, avløse spenningsnivået og dermed unngå krig. Khrusjtsjov hadde ikke oppnådd det han hadde gått så hardt ut for å gjøre, og brukt nesten 3 år på den feilslåtte politikken.

Mye av politikken og kommunikasjonen etter den 13. august handlet for USAs del om symbolpolitikk og for å skaffe seg handlingsrom. I en situasjon med høy spenning var de nødt

til å uttrykke støtte til Vest-Berlin, men uten å risikere krig eller opprør. Kennedy ventet over en uke før han personlig uttalte seg om Berlinmuren, noe som var bemerkelsesverdig for en så betydningsfull hendelse (Beschloss, 1991, s. 277-278). Det var avventende på grunn av høy risiko i situasjonen, og at neste steg måtte evalueres nøye for å ikke sette i gang en uheldig domino. I uttalelsen hans ytret han misnøye med at sikkerhetsetatene ikke hadde avdekket planene om Berlinmuren, selv om han visste at det var en mulighet. Dette gjorde han for å flytte skyld, kamuflere hva han egentlig syntes om muren, og for å ha påskuddet om at han hadde forhindret det dersom han visste det kom til å skje (Beschloss, 1991, s. 278). Ved å gjøre dette, dekker han over realiteten for å skaffe seg selv handlingsrom. Problemet var at Kennedys håndtering av Berlinmuren igjen avslørte at han kunne presses av Khrusjtsjov - som var med på å lede til ytterligere økt spenning i Berlin, og Cuba-krisen. Faktisk fordømte ikke Kennedy Berlinmuren før i 1963, et tegn for samtid og ettertid hva han personlig tenkte om muren (Beschloss, 1991, s. 283).

Litt av planen til Sovjetunionen var å ta vesten på senga, slik at de kunne unngå motytelser mot muren. Ved å opptre uforutsigbart ville de oppnå større handlingsrom, og høyere sjans for suksess. Den hadde heller ikke blitt sanksjonert av Khrusjtsjov uten at han var relativt sikker på at det ville gjennomføres uten at det ville oppstå en konflikt. En del av det, var vurderingen Khrusjtsjov hadde gjort seg opp om Kennedy. Han tolket Kennedy til at vesten ikke ønsket å forsvare Øst-Berlin, men bare sine rettigheter i Vest-Berlin, og dermed ikke ville gjøre motstand mot Berlinmuren (Taubman, 2004, s. 506). Tolkningen av Kennedy og signaleringen Kennedy hadde ført i forkant, hadde skapt en forståelse og klarhet som gjorde at Khrusjtsjov ikke hadde redsel for dominoeffekt og motytelser.

Kennedy på sin side, hadde tolket Khrusjtsjov som lite konsekvent i truslene sine, gjennom at han hadde kommet med mye trusler, men liten grad av gjennomføring. Ultimatumet Kennedy fikk i Wien gikk heller ikke ut før i desember, så blant annet av disse grunnene kom muren opp som et sjokk (Beschloss, 1991, s. 235). I tillegg var det en bevisst del av planen å holde informasjonen begrenset slik at den ikke skulle lekke ut til vestmaktene, og at operasjonen ble gjennomført på nattetid, i helgen, mens verdenslederne ikke var på jobb. Med tidspunktet for operasjonen kunne Sovjetunionen også begrense antallet «grensegjengere» som eller ville pendlet fra Øst-Berlin til jobb i Vest-Berlin, og dermed beholde arbeidskraft og få færre flyktninger (Beschloss, 1991, s. 268-269).

Oppføringen av Berlinmuren den 13. august bidro ikke til noen umiddelbar økning av spenningsnivået, på grunn av redselen for dominoeffekt. Ettersom det ble handlet på Øst-Berlins side av byen ville ikke vestmaktene yte motstand med makt, og mangelen på motstand viste at dette var en handling de slapp unna med. Likevel kunne den nye ordningen både tolkes som at det ville roe ned spenningsnivået og dermed gjøre en permanent avtale over Berlin mulig, men også som at dette var et forvarsel på en mer aggressiv og utøvende sovjetisk politikk. Amerikanerne tolket den sovjetiske handlingen som et forvarsel, og økte aktiviteten i den militære opprustningen av Vest-Berlin i påvente av videre handlinger (Trachtenberg, 1999, s. 324-325). Den ulike intensjonsoppfatningen eskalerte konfliktnivået. Berlin-krisen fortsatte etter muren kom blant annet på bakgrunn av propaganda og prestisje, og at Khrusjtsjov ønsket å formidle ovenfor kritikere innenriks og i Kina at han beholdte en hardfør politikk mot USA (Harrison, 2003, s. 185).

I etterkant av at Berlinmuren kom opp i august, ble Khrusjtsjov overbevist om at han kunne skvise mer ut av Berlin på grunn av vestmaktenes håndtering, eller heller mangelen av en reaksjon på Berlinmuren. Her ser vi grunnlaget som var for frykten av dominoeffekt. Khrusjtsjovs tro på dette området roet seg ved slutten av august som et resultat av vestens militære forsterkning i Vest-Berlin (Levine, 2021, s. 89). I perioden etter, fram mot Gilpatrics tale og den påfølgende konfrontasjonen på Checkpoint Charlie, drev landene i Warszawapakten med militære øvelser. Disse var koblet til en erobring av Europeiske NATO-land ved hjelp av atomvåpen, i en bevisst handling for å skape frykt hos motparten (Levine, 2021, s. 90). Øvelsene bidro til å skape uklarhet rundt sovjetisk intensjon, skapte frykt og dermed handlingsrom.

3.5 Checkpoint Charlie

Spenningen rundt Berlin var høy selv etter Berlinmuren ble satt opp. Sovjetunionen øynet muligheten til å presse flere gevinster ut av Berlin. Men Khrusjtsjovs handling om å droppe Berlin-ultimatomet 17. oktober, avslørte at Sovjetunionen i minkende grad hadde håp om å skvise mer ut av Berlin, og at situasjonen dermed kunne avspennes (Levine, 2021, s. 90). På samme tidspunkt samarbeidet Kennedy-administrasjonen med Roswell Gilpatric i en tale som istedenfor satte i gang en ny, alvorlig situasjon rundt Berlin. Gilpatric var en utdannet mann, som hadde jobbet i Truman-administrasjonen og som advokat. Han var kjent for å være

omgjengelig og flink til å håndtere politikere og høytstående militære tjenestemenn (Beschloss, 1991, s. 329). USA hadde ikke forstått budskapet som Sovjetunionen sendte med å gi slipp på ultimatumet. Dette påvirket reaksjonen som ledet til høyere spenning.

Talen dreiet seg om USAs overlegenhet i atomvåpenkappløpet. Bakgrunnen for å ta opp dette, var Sovjetunionens brudd på Khrusjtsjovs lovnad under Wien-toppmøtet om at prøvestansing av atom-sprengninger. Gilpatrics tale var også taktisk begrunnet ved at den fant sted før et nytt møte om Berlin. Slik kunne USA skape seg handlingsrom. Formålet med talen var å få fram USAs militære overmakt, og at de var villige og forpliktet til Berlin (Beschloss, 1991, s. 329). Å etablere atomovermakt var ikke bare et prestisjenederlag for Khrusjtsjov og Sovjetunionen, men det svekket også maktbalansen, og truet dermed forhandlingsposisjonen til Sovjetunionen. Talen ble tolket som en trussel ovenfor Sovjetunionens politikk ovenfor Berlin, men truet de også posisjonen deres globalt (Beschloss, 1991, s. 330-332). I tillegg var talen skadelig for tillitsforholdet mellom aktørene, spesielt ettersom Khrusjtsjov følte han ble forsøkt ydmyket, ikke minst midt under en viktig partikongress (Beschloss, 1991, s. 351). Talen var også med på å påvirke Sovjetunionens nedrustningspolitikk. Sovjetunionens svar var å handle med å detonere nok en atombombe, og komme med egne trusler. Likevel hadde Gilpatric og USA utlevert Sovjetunionens virkelige posisjon, og dette presset Sovjetunionen til å gjøre noe for å endre på dette faktumet (Beschloss, 1991, s. 332).

En av endringene var at DDR la ned en hardere linje i grensek kontrollene mellom Vest- og Øst-Berlin, og signaliserte dermed trusler ovenfor vestmaktens rettigheter i Berlin. Dette ble møtt med en mothandling fra amerikansk side, som ytterligere var med på å eskalere spenningsnivået. På ordre fra den amerikanske generalen stasjonert i Berlin, Lucious Clay, ble motviljen til DDRs grensekontroller møtt med at de allierte ble eskortert over grensa med bevæpnede styrker (Beschloss, 1991, s. 333). En del av konfrontasjonen var den tøffe linjen til general Clay, som ønsket å rive ned Berlinmuren, noe han også hadde satt styrkene til å øve på å gjennomføre. Dette visste Sovjetunionen om, og det bidro også til spenningen under konfrontasjonen ettersom intensjonen skapte frykt (Levine, 2021, s. 90). Dersom grensekontrollørene hadde motsatt seg dette, kunne det brutt ut i krig. Khrusjtsjov tolket denne motstanden som at USA begynte å gjøre som de ville, i lys av den avslørte maktbalansen (Beschloss, 1991, s. 333).

Noen dager etter Gilpatrics tale og gjentatte motytelser som bidro til å øke spenningen mellom aktørene i Berlin, oppsto den fastlåste situasjonen ved grensekontrollen Checkpoint Charlie (Beschloss, 1991, s. 334). Forløpet viste at partene ikke forsto hverandre, og dette påvirket responsen de kom med, som resulterte i høyere spenning. I oppklaringen ser vi at selv små detaljer av signaling var viktig i å forhindre videre eskalering av konflikten. At de sovjetiske styrkene matchet de amerikanske i antall tanks var ikke tilfeldig, og var viktig for å roe ned situasjonen og skape rom for å unngå en konfrontasjon. Likt antall tanks ble tolket som at Sovjetunionen ikke hadde offensive motiv, men forsøkte å sikre maktbalansen i Berlin ved å annullere det amerikanske militære overtaket i situasjonen (Beschloss, 1991, s. 334). Situasjonen hadde nådd et punkt hvor terskelen for utbrudd til krig var så lav at bare kommunikasjon mellom partene kunne redde partene fra videre eskalering. I og med at situasjonen var blitt fastlåst med tanks som stod med våpenløp mot hverandre, var det også et spørsmål om prestisje, dersom dramaet skulle avverges måtte konsesjoner gis og de militære styrkene snu. Både i forløp og i oppklaring så man hvor mye selv de minste signaler kunne slå ut i retning eskalering/détente.

I forbindelse med konfrontasjonen var bakhåndskanalen mellom Robert Kennedy på vegne av presidenten og Bolshakov på vegne av Sovjetunionen nyttig for å løse situasjonen. At kommunikasjonen ble gjort gjennom denne kanalen gjorde også at det var enklere å komme til en løsning, ettersom Kennedy kunne komme med innrømmelser uten at de ble offentliggjort, som gjorde at han framsto som vinneren i konflikten (Levine, 2021, s. 90). Kommunikasjonen som sørget for en løsning, bestod av amerikanske konsesjoner om å love fleksibilitet når det kom til kommende forhandlinger om Berlin, og at amerikanske sivile ble bedt om å stanse pendlingen mellom Vest- og Øst-Berlin midlertidig. Sovjetunionens sitt bidrag var at det var de som tok initiativet til å snu styrkene og fjerne dem fra grensekontrollen (Beschloss, 1991, s. 334-335). Måten løsningen ved Checkpoint Charlie kom på, viste betydningen av handlinger som signaling, i form av måten tanksene byttet på å flytte seg bakover i respons til motpartens gradvise rykking, helt til alle tanks var fjernet fra grensekontrollen (Harrison, 2003, s. 182). Håndteringen av CC-situasjonen viste Ulbricht, som hadde handlet uavhengig i opptrappingen av situasjonen, at det fortsatt var Khrusjtsjov som hadde kontroll over Øst-Tyskland. Men Kennedys innrømmelser gjorde at Khrusjtsjov tolket han som at USA ikke var villige til å bryte ut i krig på grunn av Berlin, noe som ga han insentiv til å presse amerikanerne videre om Berlin (Zubok, 2007, s. 142).

3.6 Cuba-krisen i forbindelse med Berlin

Selv etter hendelsen ved Checkpoint Charlie, fortsatte Berlin-krisen å påvirke i bakgrunnen. Sovjetunionen fortsatte konflikten videre gjennom de samme kravene og truslene, i tillegg til sanksjonerte handlinger mot vestmaktene over luftrommet i Berlin. Flere små konfrontasjoner mellom aktørene fortsatte i 1962, også i forkant av Cuba-krisen, som var mistenkt for å ha brukt Berlin som distraksjon. Mistankene om at Berlin ble brukt som distraksjon for Cuba-krisen var også snudd andre veien, at handlingen om opprustningen av konvensjonelle våpen i Cuba var en distraksjon for et nært forestående sovjetisk inngrep i Berlin (Levine, 2021, s. 91). Selv om Berlinmuren løste en del umiddelbare problemer og roet ned en intens konflikt, var den ikke sett på som noen kulminering av Berlin-problematikken. Cuba-krisen var blant annet tolket fra amerikansk side som en handling for å vinne framgang i Berlin-krisen. Redselen for dominoeffekt i forbindelse med Berlin og Cuba-krisen, viste at denne frykten ikke gikk vekk «etter» Berlin-krisen, og at Berlin-krisen var aktuell etter den for ettertiden ble ansett som avsluttet. Kennedy vektla dessuten påvirkningen Cuba-krisen kunne ha ovenfor Berlin-krisen og at et nederlag i Cuba-krisen ville formidlet at USA ikke kunne håndtere Berlin-krisen heller. I tillegg funderte Kennedy-administrasjonen i om handlinger mot Cuba ville produsere sovjetiske motytelser i Berlin, som også ville ha lagt skylda på amerikanerne for å ha vært den utløsende faktoren som angriper (Taubman, 2004, s. 530-531). Dermed kan Berlin-krisen ha blitt brukt som et middel for å unngå restriksjoner mot de sovjetiske foretakene i Cuba (Beschloss, 1991, s. 121).

Det var også noen andre faktorer som forklarer hvorfor Berlin-krisen var viktig i forbindelse med Cuba-krisen, slik som Khrusjtsjovs skriftlige kommunikasjon til Kennedy om den vedvarende intensjonen om å inngå en fredsavtale med DDR (Taubman, 2004, s. 538-539). Her var det vanskelig å bedømme Khrusjtsjovs motiv. Det kan ha vært et påskudd for å skaffe handlingsrom, men også for å stilne interne aktører med tanke på å ikke sette ambisjonene for Berlin på is. Khrusjtsjov kommuniserte også ovenfor den nye amerikanske ambassadøren Kohler at han hadde tenkt seg til FN i New York for å diskutere Berlin-problemet på et tidspunkt som ville vært taktisk i forhold til den amerikanske oppdagelsen av missilene på Cuba (Taubman, 2004, s. 539). Han kommuniserte også Berlin-krisens kontinuerlige betydning ved flere anledninger av amerikanske besøk til Sovjetunionen i 1962. Khrusjtsjovs uttalelser og Sovjetunionens reelle politikk uttrykte to vidt forskjellige ting. En teori er at Sovjetunionen brukte kommunikasjonen rundt Berlin-krisen som en distraherende manøver for å dekke over operasjonen i Cuba. En annen teori er at Khrusjtsjov beholdt

kommunikasjonspresset på Berlin for å holde på spenningen og dermed unngå andre sanksjoner eller rom for økning av spenning (Taubman, 2004, s. 539-540).

4 Oppsummering og konklusjoner

I oppgaven skulle jeg finne ut betydningen kommunikasjon mellom stormaktene hadde for utviklingen av den andre Berlin-krisen. For å forstå dette har jeg sett på noen sentrale hendelser under perioden. Sammen med hendelsene og Jervis sitt begrep, signaling, har jeg forsøkt å forstå konflikten og utviklingen gjennom aktørenes kommunikasjon. For oppgaven har det vært viktig å bryte dette ned, for å forstå hvordan kommunikasjon har påvirket i konkrete situasjoner. Når man ser på kommunikasjon er det helt nødvendig å se på om aktørene forstår hverandre. Både forstå posisjonen den andre parten befinner seg i, og hvorfor de handlet/kommuniserte som de gjorde - i tillegg til selve budskapet. Selv om uklarhet rundt intensjon har blitt brukt av aktørene for å skaffe seg handlingsrom, økte uklarhet rundt intensjon også sjansene for at konflikten kunne eskalere.

I et forsøk på å svare på problemstillingen var det derfor naturlig å begynne med et søkelys på ultimatumet som grunnlaget for konflikten, både selve budskapet og motivene bak. Utover dette, har samhandlinger og forhandlinger vært sentralt, ettersom det var i de omgivelsene mye av kommunikasjonen foregikk, i tillegg til konfliktene som skjedde i løpet av perioden.

For å vurdere kommunikasjonen i konflikten har jeg lett etter noen påvirkningsfaktorer. Intensjoner og intensjonsoppfatning var blant disse faktorene. Dette dannet grunnlaget for hvordan aktørene responderte. En annen faktor var politisk press fra politiske motstandere eller allierte. Dette påvirket alle aktørene, ettersom det politiske verdensbildet i perioden var veldig preget av allianser og intern uro. Dette leder videre til et av de andre vurderingspunktene, redsel for dominoeffekt. Det disse momentene gjorde, var at de påvirket og begrenset handlingsrommet aktørene hadde under konflikten, som kompliserte Berlin-krisen. Ut ifra blant annet disse tre faktorene, kan man vurdere motivasjonen bak en handling/kommunikasjon, selve budskapet og fortolkningen.

Noen av de viktigste funnene for oppgaven var alle hensynene som aktørene måtte vurdere i sine handlinger under Berlin-krisen, og hvor mye dette begrenset handlingsrommet. Vi så også viktigheten av å forstå motparten, både de budskapene de kom med, men også situasjonen den andre aktøren stod i. For eksempel ved at amerikanerne tolket byggingen av Berlinmuren som en defensiv handling. På den andre siden, kom oppgaven også over at kommunikasjon likefullt kan brukes som en del av et politisk spill for å oppnå ulike formål,

slik som framgang på andre politiske fronter, som en distraksjon eller for å øke eget handlingsrom. Tiden etter Berlinmuren fungerer som eksempel på dette, ved at Sovjetunionen fortsatt forsøkte å bruke Berlin for å få framgang på andre fronter av den kalde krigen. Stabiliteten og forståelse av aktørenes intensjon var svært sentralt for konflikten, og oppgaven viser til flere eksempler på sammenheng mellom feilslått signaling og økt spenning. Aktørene og deres håndteringer var viktig for retningen krisen tok, noe man ser gjennom forskjellen før og etter presidentbyttet mellom Eisenhower og Kennedy. På samme måte ble også den personlige relasjonen mellom aktørene tillagt betydning, ettersom forholdet mellom Eisenhower og Khrusjtsjov surnet, og Kennedy ikke klarte å oppnå en god forståelse eller relasjon. Dette fikk en videre effekt for hvordan krisen ble håndtert.

Kommunikasjon ble brukt i alle faser av konflikten, både til å skape spenning og til å finne løsninger som sørget for å unngå varm krig. Som vi har sett, var signaling sentralt for utgangspunktet til Berlin-krisen, ved selve ultimatumet i 1958. Det var også viktig underveis å ha en pågående dialog for å oppnå en fredelig løsning. Det var en viktig forutsettende faktor for utviklingen konflikten tok, og ikke minst ved at aktørene gikk ut av krisen uten å inngå atomkrig, slik vi så ved høydepunktet av situasjonen ved Checkpoint Charlie. På dette grunnlaget er det derfor rimelig å si at kommunikasjon mellom stormaktene hadde en sentral betydning for Berlin-krisen. For å forstå konflikten er det nødvendig å sette seg inn i konteksten - og signaleringen til aktørene var absolutt en del av dette.

4.1 Kommunikasjonsutviklingen under Berlin-krisen

Viktigheten av kommunikasjon så vi allerede i Khrusjtsjovs opprinnelige ultimatum, der kravene satte premissene for hele perioden. Vi så både i motivasjonen og i budskapet hvordan ultimatumet ble påvirket av intensjonsoppfatningen rundt situasjonen som foregikk i Vest-Tyskland. Også det påfølgende presset fra Øst-Tyskland om å foreta seg noe for å motvirke utviklingen, tydet på redsel for dominoeffekt. I oppgaven har vi sett på en del enkelthendelser. Det var også av interesse å se på kommunikasjonsutviklingen under Berlin-krisen som helhet.

Khrusjtsjovs innflytelse var svært sentral, ettersom han både var den som utløste konflikten, i tillegg til å gjøre den største pådriveren under krisen. I begynnelsen av konflikten hadde Khrusjtsjov en kontinuitet i tilnærmingen sin til krisen. Selv om han underveis brukte ulike

virkemidler for å skaffe seg handlingsrom og skapte usikkerhet blant vestmaktene, var han lenge tydelig på sin intensjon, at det var nødvendig med en endring i Berlin. Han var også konsekvent i hva som ville bli konsekvensen dersom dette ikke skjedde, gjennom fredsavtalen med DDR. Etter nedskytningen av U2 og Paris-toppmøtet skjedde det en merkbar endring i framgangsmåten til Khrusjtsjov. Fram til dette punktet hadde han vist gjennom kommunikasjonen og handlingene sine at hans foretrukne måte å løse Berlin-krisen på var gjennom forhandlinger. Dette aspektet av Khrusjtsjovs politikk bestod, men det ble ikke lenger utvist like mye tålmodighet for å oppnå en løsning kun gjennom forhandlinger. Khrusjtsjov brøt med Eisenhower, og ga ganske fort opp Kennedy, som gjorde at andre virkemidler enn forhandlinger etter hvert tok større plass i kommunikasjonen.

Under Eisenhower opptrådte også USA stabilt i sin kommunikasjon rundt Berlin, fram til U2. Eisenhower stod ved at USA eller de andre vestmaktene ikke skulle gå med på Khrusjtsjovs krav for Berlin. Det betød at de måtte forhandle med Sovjetunionen for å unngå sanksjonene rettet mot Vest-Berlin. Siden Eisenhower og Khrusjtsjovs utgangsposisjoner ikke var forenlige, var Eisenhowers håndtering fram til U2 viktig for å forhindre konflikten fra å eskalere. Ved å gi Khrusjtsjov noen småvinninger, som besøket til USA, fikk Khrusjtsjov troen på framgang og på at det var mulig å finne en løsning gjennom samtaler. Samtidig sørget Eisenhower for å bygge en relasjon med Khrusjtsjov. Disse virkemidlene bidro til å forhindre at konflikten eskalerte for mye. Eisenhower ga Khrusjtsjov litt, for å gi følelsen av framgang, slik at USA unngikk å gjøre noen virkelige konsesjoner. Slik bevarte Eisenhower lenge status quo i Berlin, som var i tråd med amerikanernes politikk for Berlin. I tillegg unngikk han på dette viset å svekke USAs posisjon. Men det kunne være hårfine marginer, som vi ser ved skiftet etter U2 og Paris-toppmøtet. Dette skillet la Eisenhowers innsats i grus, akselererte konflikten og la et vanskelig grunnlag for Kennedy.

Da Kennedy tok over administrasjonen i USA fikk han andre forhold for kommunikasjonen med Khrusjtsjov enn det Eisenhower hadde hatt. Selv om det gjorde det vanskeligere, må Kennedy også ta sin del av ansvaret for at konflikten skjøt fart. Som vi har sett, var han ikke konsekvent i sin tilnærming ovenfor Khrusjtsjov og Berlin-krisen. Han forsøkte å bevare status quo, slik som Eisenhower før han, men istedenfor å gi Khrusjtsjov noen insentiver om framgang, prøvde han å unngå problemet. Han gjorde også andre feilvurderinger, som Grisebukta, og viste i Wien at han ikke skjønnte hvordan han skulle håndtere og forholde seg til Khrusjtsjov. Dette var også symptomatisk for Kennedy sin kommunikasjonsutvikling.

4.2 Hvorfor denne utviklingen?

Det vi så under både enkelthendelser og over perioder under Berlin-krisen, var at de samme holdepunktene som skulle brukes til å vurdere signaleringen dukket opp og begrenset aktørenes handlingsrom. Dette gjorde at situasjonen ble ganske låst, ettersom alle hensynene gjorde det vanskelig å finne en løsning rundt Berlin som alle partene kunne leve med. Etter Kennedy tok over, så vi en intensivering i kommunikasjonsforholdene. At spenningen økte og at samhandlingene mellom Khrusjtsjov og Kennedy ikke fungerte spesielt godt kan paradoksalt nok likevel ha bidratt til løsningen kom til. Den alvorlige situasjonen bidro kanskje til at partene var i større grad i stand til å forstå hverandre, inngå samtaler, og komme med konsesjoner til kompromiss. Likevel er det interessant at Berlin-krisen ikke ble anerkjent som avsluttet etter Berlinmuren kom opp. Checkpoint Charlie og sammenknytningen mellom Cuba-krisen og Berlin er bevis på at Berlin fortsatt ble anvendt i forbindelse med kommunikasjon. Selv om det var mindre, eksisterte det fortsatt et internt press på sovjetisk side for å skvise mer ut av Berlin. Det var relevant i sammenheng med Cuba-krisen, gjennom intensjonsoppfatning, og for Checkpoint Charlie, for å skaffe seg handlingsrom gjennom uklare handlinger. Ikke minst besto frykten for at det fortsatt kunne oppstå en dominoeffekt enten i Berlin eller som et resultat av Berlin-krisen. Berlin-krisen ble brukt som kommunikativt virkemiddel selv etter den ble «avsluttet» med Berlinmuren.

4.3 Analysens betydning

Resultatene av analysen bekrefter påvirkningen av kommunikasjon i en større internasjonal konflikt. Dette er ikke et banebrytende funn i utgangspunktet, men oppgaven kan fungere som et eksempel på å anvende Jervis sin signaling-teori. Analysen har gått i dybden på historiske hendelser og forsøkt å forstå de ut ifra et kommunikasjonsperspektiv. I en storskalert konflikt som Berlin-krisen var marginene for feilvurdering små, og dette kunne ha medført store implikasjoner. Dette framhever viktigheten av kommunikasjon, ettersom det er ved dette virkemidlet man styrer med i en konflikt. Resultatet vi har sett har vært at konflikten var langt mer komplisert og krevende å manøvrere for aktørene i henhold til kommunikasjon og medførende begrensninger enn det man er i stand til å fatte gjennom et gjennomsnittlig realhistorisk verk, som det finnes mange av.

Som jeg har påpekt underveis, ser vi en trend at teorigrunnlaget for oppgaven og på fagfeltet har vært begrenset av å ikke behandle signaling godt nok. I noen tilfeller gjør dette at disse kildene kommer til kort i å gi en fullstendig oversikt og forståelse av konflikten. Historikerne jeg har vist til har i all hovedsak sett på individene, ideologi/politikk og ulike interesser som utspilte seg. De har ikke vektlagt tilstrekkelig hvordan disse faktorene var med på å innvirke kommunikasjonsmulighetene til aktørene, og hvilken effekt kommunikasjon hadde på utviklingen av de samme faktorene. Oppgaven kan derfor bidra som et supplement til kildematerialet for perioden, for å bedre forstå konflikten. I tillegg kan det mulig brukes som eksempel på å sette kommunikasjon i søkelyset i andre forskningsprosjekt om historiske hendelser.

Jeg mener å ha vist at de to skildre kommunikasjon, signaling, er fruktbart for studier av internasjonal historie. Det er et perspektiv som kan anvendes på andre historiske hendelser. Denne oppgaven har benyttet seg av sekundærlitteratur, men man kan forsøke å gjøre en liknende analyse av et konkret primærkildemateriale ut fra denne innfallsvinkelen. Man kan for eksempel se på kommunikasjonen til Norge med verdenssamfunnet under Berlin-krisen. Dette kan være interessant på andre vis, som å se på en mindre nasjons perspektiv, ikke minst fordi Norge var uenige i vestmaktenes Berlin-politikk på tross av å være allierte.

4.3.1 Begrensninger og feilkilder

En faktor som kan gjøre det vanskeligere å gjøre liknende arbeid om kommunikasjon, er at man trenger gode kilder som gir rikt innsyn i aktørene og forholdene for konflikten, slik at man har et solid grunnlag for å forstå kommunikasjonens betydning. Man må også passe seg i fortolkningsarbeidet, ettersom det fort kan oppstå feilkilder og subjektivitet hos forskningsindividet når man skal lete etter underliggende meninger i budskap eller handlinger. Av og til kan man være skyldig i å synse eller i å finne betydninger som har et tynt grunnlag i virkeligheten. Dette er utfordringer som kan oppstå når man jobber med hermeneutisk intensjonalisme, og derfor kan det være nyttig å opprette noen faste holdepunkter som man forholder seg til i tolkningsarbeidet.

4.4 Forslag til videre forskning

For videre forskning på dette feltet vil jeg anbefale å undersøke Jervis (2017) og gjøre sine egne tanker om signaling-teorien. Det kan kanskje være mulig å benytte seg av andre måter å definere og jobbe med kommunikasjon enn Jervis sin signaling, men dette vil sende arbeidet i en annen retning ettersom konseptet signaling er ganske konkret sammensatt. I mitt forskningsarbeid har begrepet fungert tilfredsstillende. Derfra må man benytte seg av en metode for å arbeide med kildene, slik jeg har brukt Gilje (2019). Hermeneutikk var et naturlig valg i arbeid med signaling, og på dette området finnes det flere muligheter som kan hjelpe til i jobben med metode enn Gilje, og lett å oppsøke alternativer. Til slutt må man plukke seg ut en hendelse eller en periode man ønsker å jobbe med. Det er kritisk for forskningen at det her foreligger et godt kildegrunnlag som sammensatt kan tilby en så fullstendig og objektiv forståelse som mulig, slik at det videre arbeidet blir presist tolket. Her gjelder det å bruke et bredt omfang av kilder. Generelle og overfladiske gjenfortellinger kan være nyttige for å skaffe seg oversikt. Nyttige er også dybdeverk, gjerne fra flere sider av forskningsperioden. Men det er viktig at man er observant på at disse gjerne har sine egne fokusområder, og at man må styre unna disse - selv om det er en kilde som skildrer kommunikasjon. Heller burde man forholde seg til egne forskningsspørsmål og de holdepunkt man har satt seg, og anvende disse.

Referanseliste

[Berlin ultimatum] https://ghdi.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=3509 Lastet ned 08.03.2023

Beschloss, M. R. (1991). *The Crisis Years; Kennedy and Khrushchev 1960-1963*.

HarperCollins.

Gilje, N. (2019). *Hermeneutikk som metode*. Samlaget.

Harrison, H. (2003). *Driving the Soviets up the Wall: Soviet-East German Relations, 1953-1961*. Princeton University Press.

Jervis, R. (2001). *Was the Cold War a Security Dilemma?* The MIT Press.

Jervis, R. (2017). *How statesmen think: the psychology of international politics*. Princeton University Press.

Levine, A. J. (2021). *The Soviets Greatest Gambit – The Cuban Missile Crisis*. Lexington Books.

Njølstad, O. (1993). *Cuba-krisen 1962*. Institutt for Forsvarsstudier.

Taubman, W. (2004). *Khrushchev – The Man and His Era*. W.W Norton & Company.

Tjelmeland, H. (2011). *Den kalde krigen*. Samlaget.

Trachtenberg, M. (1999). *A Constructed Peace; The Making of the European Settlement 1945-1963*. Princeton University Press.

Williamson, R. D. (2012). *First Steps Toward Détente: American Diplomacy in the Berlin Crisis, 1958-1963*. Lexington Books/Fortress Academic.

Zubok, V. M. (2007). *A failed empire: the Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*. The University of North Carolina Press.